

magazin Heinrich Böll Stiftung
za jugoistočnu Evropu
br. 3 (prolje e 2010.)

agenda

agenda

br. 3 (prolje e 2010.)

sadržaj

- 2 **uvodni komentar**
politi ko zaga enje? kako štititi društveni ljudski okoliš
(sd)
- 4 **politika i okoliš**
prethodne napomene o naravi "zelene politike"
Žarko Puhovski
- 5 **ekološki materijalizam**
Jürgen Trittin
- 8 **pravo i prava**
ustavne promjene u Bosni i Hercegovini – izme u
nužnosti i nemogu nosti
Nedim Ademovi
- 10 **promjene ustava u Hrvatskoj – politike igre**
i pravni principi
Sr an Dvornik
- 11 **kome još trebaju ljudska prava?**
Omer Rak
- 14 **energetski razvoj i održivost**
mogunosti uklju ivanja obnovljivih izvora u
energetski razvoj jugoisto ne Evrope
Aleksandar Kova evi
- 15 **promjene klime, izgradnja termoelektrana i**
opredjeljenja Bosne i Hercegovine
Martin Tais
- 17 **"historijski dan za BiH"**
Amir Variš i
- 19 **vijesti**
Bosna i Hercegovina
- 20 Hrvatska
- 22 Srbija
- 23 **me unarodne i regionalne vijesti**
- 24 **kratke vijesti: Srbija – Bosna i Hercegovina – Hrvatska**
- 25 **projekti**
u eš e javnosti u procedurama planiranja i
izgradnje mini hidroelektrana (mHE)
pitanje godine - ZAŠTO GLASATI ZA ŽENU? –
kona no dobija odgovor!
- 26 **ispravak**
- 27 **najave: Hrvatska – Srbija – Bosna i Hercegovina**

impresum

---

izdava : Heinrich Böll Stiftung – Ured za Bosnu i Hercegovinu
ekaluša 42, Sarajevo
<http://www.boell.ba/>

za izdava a: Mirela Grünther- e evi

glavni urednik: Sr an Dvornik

konzultanti: Džemila Agi , Igor Matutinovi

dopisnici: Jelena Mi ovi , Zoran Oštri , Adnan Rondi

oblikovanje: Senad Mavri

e-mail redakcije: agenda@boell.ba

ilustracija na koricama: Green Party

politi ko zaga enje? kako štititi društveni ljudski okoliš

Donedavno se inilo da su postkomunisti ke zemlje ukleta zona nedostupna zelenoj politici. Presjek dvaju skupova – onih zainteresiranih za okoliš i onih spremnih za akciju u politici kojareni – bio je naprosto premalen

Nedavni uspjeh *Lehet más* a politika, zelene partije u Ma arskoj, koja je sa 7,43% osvojenih glasova ušla u parlament, pokazao je – nakon sli nog uspjeha Strane zelených u eškoj 2006. – da postkomunisti ke zemlje nisu više ukleta zona nedostupna zelenoj politici. Za razliku od standardne zbirke politiki etiketa – liberalnih, liberalno-demokratskih, socijaldemokratskih, krš ansko-demokratskih, demokratskih i inih – od kojih je svaka našla poneku parlamentarnu partiju-nositeljicu barem u srednjoevropskom krugu postkomunistiki zemalja, zeleni su uglavnom životarili na krajnjem rubu. Za razliku od zelenih organizacija civilnog društva, koje u gra anskom angažmanu zauzimaju zna ajan prostor, a esto su bile i najraniji oblici gra anskog organiziranog javnog djelovanja još pod komunisti kim režimima na izdisaju (napose u Jugoslaviji i Ma arskoj), partijska politika nije baš privla ila gra ane zabrinute za okoliš i održanje povoljnih životnih uvjeta.

ini se tako da je zeleno politiki organiziranje (u obliku partija) patilo od toga što je presjek dvaju skupova – onih zainteresiranih za okoliš i onih spremnih za akciju u politici kojareni – bio naprosto premalen. Za mnoge ljude angažirane u zelenim udruženjima taj je angažman bio, izme u ostaloga, i izraz averzije spram politike te neposrednog opredjeljenja za temeljne vrednote života.

ve, formalno pluralisti ke demokracije naprosto preuzimale institucionalna i normativna rješenja, razvijana stolje e-dva prije toga u zapadnoj Evropi, i partije kao nositeljice tog pluralizma imale su priliku posegnuti za ve legitimiranim politi kim oznakama. Dovodilo je to i do nesporedazuma, jer je biranje renomiranih naljepnica bilo vo eno njihovom vanjskom privla noš u (ponekad ak i time koje od njih nisu ve bile zauzete), prije nego što su njihove nositeljice uop e smislile ili 'otkrile' vlastiti politi ki profil. Tako su u Sloveniji i prije toga, premda u znatno druk ijem kontekstu, u Portugalu, socijaldemokratsku oznaku zaposjele izrazito desno orijentirane partije, a i u Hrvatskoj je partija tog naziva (ali ne ona koju su inili reformirani komunisti) u svojem prvobitnom sastavu fungirala i kao kadrovski rasadnik ak i ekstremno desnih grupa. S druge strane, bilo je populisti kih partija koje su se nazivale liberalnima i liberalnih partija nazvanih narodnima, i tako dalje.

zeleno - politi ka alternativa ili matica

Zelena etiketa, premda ve u 1980-ima zadobiva mjesto u zapadnoevropskom politi kom spektru, nikada nije imala tu privla nost za novokomponirane postkomunisti ke elite, jer ako po postotcima glasova i nije bila na krajnjoj margini, iza nje zasigurno nisu stajale nikakve mo ne interesne grupacije. Onima pak kojima je stalo do vrednota što ih izražavaju i zastupaju zelene partije nije stalo do politike, u najmanju ruku ne na in borbe za vlast u pluralisti koj kompeticiji partija. To možda najbolje izražava upravo naziv nove zelene partije u Ma arskoj: "Lehet más a politika" – "Politika može biti druk ija". U konstelaciji u kojoj se na vlast vra aju desni liberali, socijaldemokrati su teško diskreditirani, a radikalna, šovinisti ka desnica osvaja šestinu elektorata, našlo se eto mjesta i za zelenu politi ku alternativu, formiranu prije samo godinu dana, nastalu iz još godinu dana ranije osnovane gra anske inicijative.

Širi pogled, me utim, pokazuje da tu alternativu više ne eka onako jasno prepoznatljivo mjesto kakvo su, primjerice, prije više od 20 godina imali Zeleni u Njema koj. Svijest o ograni enosti kapaciteta okoliša pretvorila ga je u faktor koji, barem na rije ima, u svoje programe i politi ke mjere ura unavaju gotovo svi konvencionalni akteri. Ne mora nas brinuti što su konkurenti zelenima ukrali show. Bitno je pitanje da li se tim 'mainstreamingom' problem priznaje efektivno ili samo na rije ima, kako bi ga se zapravo prikrilo. Bitno je da se shvati da je i zaštita okoliša jedno od polja politi ke borbe, a ne prilika za bijeg od politike. Ona je pitanje odgovornosti vlasti, pa samim time i njenog pravnog ograni avanja i demokratske kontrole.

Napose su prijete e promjene klime nametnule spoznaju da prostora za odga anje više nema. O današnjim, konkretnim i prakti nim, naizgled kratkoro nim odlukama (u energetici, izboru tipa industrijskog razvoja, prometu itd.) najvjerojatnije ovisi da li e te promjene ostati pod kontrolom ili e se zavrjeti u ireverzibilnom 'pozitivnom feedbacku'. Za ovjeka, zaštita prirode nema smisla ako nije i zaštita ljudi. Prema tome, i naše e teme ovdje biti i ljudska prava, i konstitucionalna pitanja ure enja politi kih zajednica zvanih "država".

Spoznaja da je kapacitet okoliša ograni en navela je i konvencionalne partije da u svoju politiku uklju e 'zelene' teme. Bitno je da li se tim 'mainstreamingom' problem priznaje efektivno ili samo na rije ima, kako bi ga se zapravo prikrilo. I zaštita okoliša je polje politi ke borbe, a ne prilika za bijeg od politike.

Premda ni ostale partije nisu u razorenim društvima mogle na i socio-ekonomski utemeljene interesne osnove – pa tako iza liberalnih partija nisu stajali poslovni krugovi u usponu, a iza socijaldemokrata snažni sindikati, jer ni jednih ni drugih nije bilo – imale su na raspolaganju barem imidž etabliranih partija u zapadnoevropskim etabliranim demokracijama. Pa kao što su no-

politika i okoliš

prethodne napomene o naravi "zelene politike"

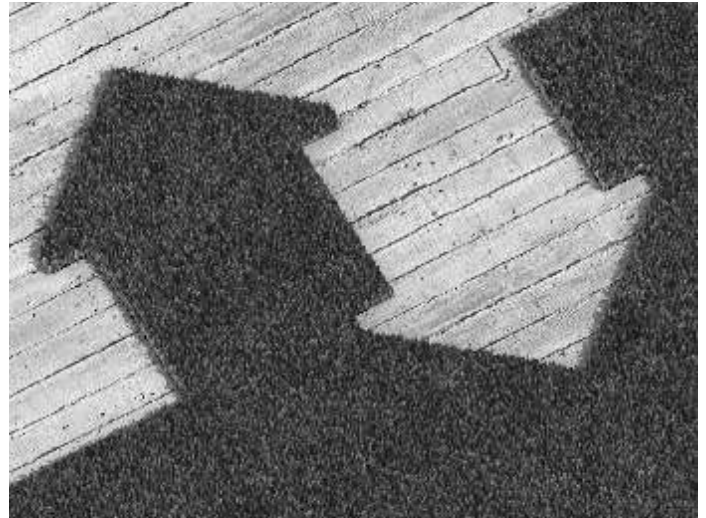
Žarko Puhovski*

U kontekstu u kojem je supremacija strana koga taktiziranja svela konstitutivan politički život država s najrazvijenijim demokratskim sustavima na svojevrsno igranje šaha sa samo jednim unaprijed pripravljenim potezom, "zelena politika" u vrijeme nastajanja u demokratsku javnost ponajprije unosi dugoročnu

0. Sadržajno, "zelena politika" po prvi put na temama koje po prvi put sustavno razlaže izvještaj "rinskoga kluba" (objavljen 1972., pod naslovom Limits of Growth), metodički je o politiziranju prakse svjetonazorskoga osporavanja suvremene danosti razvijene u pokretima koji su označeni ili 1968. godinu.

1. U trenucima svojega pojavljivanja ova politika unosi u demokratsku javnost ponajprije dugoročnu kao svoju temeljnu razlikovnu značajku. U tom je razdoblju (određenoj u mnogome upravo "hladnim ratom") strategija bila gotovo posve zanemarena u stranačko-političkim aktivnostima karakterističnim za najrazvijenije svjetske sredine; jedini je legitimnim obzorom smatrano etverogodišnje međuzborno razdoblje. Jedna od omiljenih šala kojima je gotovo rutinski diskreditirana "real-socijalistička" politika bile su upravo boljševičke "petoljetke" (koje su svoj izvorni smisao već ionako bile izgubile). Supremacija strana koga taktiziranja svela je tako konstitutivan politički život država s najrazvijenijim demokratskim sustavima na svojevrsno igranje šaha sa samo jednim unaprijed pripravljenim potezom.

2. Neuspjeh temeljne, revolucionarne ambicije šezdesetih godina pokreta doveo je po etkom sedamdesetih do radikalnoga povlačenja veštine aktivista u privatnost, manjina je izvanparlamentarnu opciju dodatno radikalizirala uporabom nasilnih metoda, dok je onima kojima se nijedna od ovih varijanti nije činila prihvatljivom preostao upravo "dugi marš kroz institucije". Pritom, nijedan od postojećih, stranački uobličenih svjetonazora nije odgovarao potrebama "umjerenih" nasljednika šezdesetih godina radikalizma. Već razvijena svijest o nužnoj dugotrajnosti pretpostavljenoga unutrašnjeg mijenjanja postojećih ustanova logički se podudarala sa stratezijskim ekskluzivizmom (tada još posve marginalnih) "zelenih" opcija (njemački je primjer paradigmatičan za ovo zbivanje, no, barem djelomice, slične se situacije mogu naći i u austrijskoj, te nizozemskoj politici, kao i u skandinavskom političkom kontekstu).

3. "Zelena" politika pritom od lijevi arskih socijalno-političkih pokreta baštini sukobno poimanje politike (za razliku od pretežitog harmoniziranja ih tonova konzervativnih, no, dijelom barem, i liberalnih političkih praksi). Sukobnost je u nastaju ovoj "zelenoj" politici pritom zadana i stratezijski uvjetovanim gledanjem iza horizonta (te konsekvantnim sporom s onima kojima nije do toga, koji odbijaju osvijestiti posljedice vlastitih postupaka), ali i generacijski naslijeđenim radikalizmom. Postupno približavanje mainstream politici pritom bilo je izvorni radikalizam, barem kod – sve ja ih – "realista" – od izvanjskoga znakovlja (primjerice tenisica u kojima Joschka Fischer polaže prvu ministarsku zakletvu, ili donošenja živih biljaka u parlamentarne klupe) do s vremenom sve očitijega zaplitanja u stranputice strana koga taktiziranja. "Fundamentalisti" su pak i dalje nastojali održati izvornu aktivističku napetost, no u okvirima "realne politike" sve su se već bili marginalizirali, u pravilu svedeni na "unutrašnju opoziciju".

ovlašteni najavljuju i dolaze e katastrofe

4. Višestruko izbornu potvrdu u evropskoj (nacionalnoj i nadnacionalnoj) parlamentarnoj politici, "zeleni" su posljednjih godina doista sve više postajali žrtvom vlastitih političkih uspjeha; izvorna se je razlika spram "etabliranoga političkog taktiziranja" sve više gubila.

Od lijevi arskih socijalno-političkih pokreta "zelena" politika baštini sukobno poimanje politike, ali se s višekratnim izbornim uspjesima sve više gubi razlika spram "etabliranoga političkog taktiziranja". Ponovni se obrat zbivao tek s recentnim internacionalnim politiziranjem rasprave o globalnim klimatskim promjenama

---

Ponovni se je obrat (zapravo, povratak korijenima u metodičkom smislu riječi), prema svemu sudeći, zbivao tek s recentnim interna-

*profesor filozofije politike, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

cionalnim politiziranjem (do tada pretežitro stru ne i aktivisti ke) rasprave o globalnim klimatskim promjenama (uglavnom neo ekivano potpomognutima aktualnom ekonomskom krizom). Dijelom prinu eni na ponavljanje obrazaca s po etka sedamdesetih (premda, objektivno, mnogo bliži fokus današnje politizirane javnosti), "zeleni" su ponovo u pionirsko-politi koj funkciji.

5. Ovoga puta su, naime, u ulozi ovlaštenih najavljiava a dolaze e (dakako: globalne) katastrofe. I opet su – neovisno o pretjerivanjima kojih uvijek ima – u avangardnoj poziciji, jer se – logici demokratske politike nasuprot – profiliraju sadržajno negativnim, javnome mnijenju izraziti neugodnim, dapa e: deprimiraju im iskazima. Pritom se, takoreku uz put, nužno zbiva i javno redefiniranje tradicionalnoga poimanja prirodne katastrofe, u nekim (pogrešnim) formulacijama ak: tragedije (jer, izvorno, ona ozna uje volju bogova, bitno neovisnu o ljudskome djelovanju). Povijest i priroda opet su jednom prokazane kao dvije strane istoga procesa, ljudsko je društveno djelovanje neprijeporno utjecalo na prirodni okoliš do mjere zbog koje više nije – bez potanke raš lambe – uop e i mogu e govoriti o "pukim" prirodnim katastrofama naprosto.

6. Sa stajališta dugoro ne perspektive ovje anstva trenutno se, kao klju no, postavlja pitanje o ireverzibilnosti ustanovljenih (gotovo nedvojbeno: pogubnih) procesa. Nakon aktivisti koga i (polu)strana kog strategijskog djelovanja, "zeleni" su – nerijetko i u takti kim potezima – intimno vezani uz znanstvenu zajednicu (to nije: njezin zna ajan dio), i opet prvi me u iole relevantnim akterima suvremene politike. Znanstvene kontroverzije o budu nosti koncentriraju se trenutno, kako se ini, na interpretacije uglavnom op eprihva enih podataka. No, politiziranje ovih interpretacija više nije samo "zeleni" problem; na drugoj strani raspravnoga spektra pojavljuju se i liberali i konzervativci, gdje gdje ak i socijaldemokrati.

živjeti s kompromisima

7. Opasnosti su koje slijede iz ovakve, intelektualno i moralno u mnogome zavidne pozicije koju je izborila suvremena "zelena" opcija u nizu najrazvijenijih demokratskih država u svijetu zadane ve u samim pretpostavkama njezine (relativne) uspješnosti:

7a) "zeleni" su politički uspjeli koristiti i nepoliti ka sredstva (barem sa stajališta u danome razdoblju uobi ajenih postupaka); zbog toga su njihova taktiziranja svagda uo lživija, pa i "skandaloznija" no u političkim djelovanjima utemeljenima u drugim svjetonazorskim okriljima, a bez stanovite razine taktiziranja realna je politička uspješnost uglavnom nezamisliva;

7b) uspjesi koji su postignuti uporabom pretežitro nepoliti kih sredstava (naslje a društvenih pokreta, znanstveno zasnovanih strategema, itd.) svojom su bitnom neo ekivanoš u doveli do težnje za dogmatiziranjem nekih svjetonazorskih obrazaca (s mogu om tendencijom obrane zemlje i od same ljudske egzistencije kao posljednjom doveznom konsekvencijom).

8. U svijetu odre enome nužnoš u ko-egzistencije sedam milijarda ljudi svaka ozbiljna politika koja djeluje u obvezi spram budu nosti mora respektirati ovako zadanu materijalnu podlogu humanosti. Ovaj je broj ljudi, vjerojatno ve i po sebi, teško izdrživo optere enje okoliša (tih ljudi). Upravo zbog toga e kompromisi – ma koliko bili nesimpatni ni svakome tko je javno aktivan na principijelnim osnovama – biti odre uju i u narednim fazama političkoga života svih i svugdje (ne želi li se katastrofa). Ono što je "zelena" opcija pritom ireverzibilno polu ila ini se evidentnim: ma kakvi bili, re eni kompromisi ne e mo i previdjeti ekološkijsku sastavinu bez koje naprosto više nije mogu a politika iole svjesna ephalnih problema.

ekološki materijalizam kako priroda postaje politička

Jürgen Trittin*

Priroda – vrijednost po sebi ili osnova za život ljudi? Fundamentalni zaštitnici prirode i pragmatički ekolozi daju različite razloge, ponekad se i ne slažu, ali naj eš e se ipak bore za istu stvar. No, da bi ekološku politiku ostvario na globalnom planu, uvijek mora u prirodi prepoznati svoje interese.

Priroda postaje politička kada u političkom prostoru na e ljudske zagovornike. Flora, fauna, životni prostor i atmosfera – ovdje provizorno ozna eni kao "priroda" – ulaze u sferu pregovora o interesima i razli itim shva anjima. Zašto se to doga a? Savezni zakon** o zaštiti prirode temelji zaštitu "prirode i krajolika" na njejoj "vlastitoj vrijednosti" i na tome što je "osnova za život ljudi za koju postoji odgovornost prema budu im generacijama". Rije je o "produktivnosti i funkcionalnosti ekosistema", o "održivoj mogu nosti korištenja prirodnih dobara", o "životnim prostorima" "životinjskog i biljnog svijeta", te o "raznolikosti, jedinstvenosti i ljepoti" prirode i pejzaža (paragraf 1 BnatSchG / Saveznog zakona o zaštiti prirode). Ovaj dvostruki temelj u vlastitoj vrijednosti prirode i u upotrebnoj vrijednosti za ovjeka veoma je proširen u javnom diskursu na ekološke teme. U suštini se radi o dvama sasvim različitim argumentima.

Budu i da se svi ne slažu s tim da je priroda vrijedna o uvanja sama po sebi, zaštitu prirode se esto indirektno opravdava preko njene funkcije u održavanju šireg ekološkog konteksta, ime ona postaje od životne važnosti za ovjeka i njegovu ekološku nišu. I ono što je u po etku beskorisno, ružno ili pak opasno, tada se može smatrati vrijednim o uvanja. Širim ekološkim kontekstom se na primjer smatra svjetska klima, u ime koje treba zaštititi ogromne površine tropske šume od dohvata ovjeka i njegovih direktnih interesa, budu i da one indirektno, preko svojeg doprinosa klimi, djeluju u funkciji opstanka ovjeka.

Za razliku od toga, argumentacija o vlastitoj vrijednosti prirode odri e se dokazivanja njene koristi za ovjeka. ime je motivirano to ne-utilitaristi ko ljudsko zalaganje za o uvanje prirode? Ljudskom posmatra u vlastita vrijednost prirode može postati jasna kroz neposredno doživljavanje njene ljepote, raznolikosti i raskoš. Ali on ne uživa u njoj samo zbog doživljavanja prirode. To doživljavanje vodi divljenju onome što je prirodno nastalo i strahopoštovanju i respektu prema prirodi. Taj respekt ne mora biti religijski motiviran, ali esto jeste. Vrijednost prirode vrijedne o uvanja tada leži u njenom božanstvenom karakteru, koji postoji neovisno o ovjeku, i u njega se vjeruje. Respekt prema vlastitoj vrijednosti prirode može se izvesti i iz ljudske samokritike. Destruktivna povijest ovjeka prema sebi i prirodi može ljudskog posmatra a navesti da usvoji etiku samoograni avanja. Prirodi se u usporedbi sa ljudskim svijetom pripisuje viša vrijednost i stoga se

* supredsjednik frakcije Saveza 90 / Zeleni u Bundestagu

**Savezne Republike Njema ke

zahtijeva veća uzdržanost spram nje. Onaj tko se i ovako i onako interesira za zaštitu prirode, reći će da je i jedno i drugo tačno. Ali te razlike u argumentaciji imaju posljedice u političkom prostoru.

Ekološku politiku ne treba ograničiti na ideološki motiviranu politiku životnog stila; ona danas spada u politiku zajedno s politikom proizvodnje, ekonomije, materijalnih tokova energije, materijala i resursa. Svjetski sistem materijalne razmjene između ljudi, te između ljudi i okoliša treba urediti tako da se srednjoročno ne uruši. Kao opravdanje ekološke politike dovoljan je materijalisti ki vokabular resursa, hrane, sposobnosti za život, zdravlja i blagostanja

---

šta treba zaštititi: priroda - okolina - eko-sistem

Ode li se dalje od gore ležerno spomenutog svakodnevnog značenja "prirode", vrlo brzo postaje nejasno šta zapravo treba zaštititi. Pojam prirode je nejasan. U obuhvatnom smislu, on je suprotan natprirodnome te u svoj svijet uključuje i uvijek. U tom bi smislu i uništavanje šuma i trovanje rijeka, klimatske katastrofe i moguća nenastanljivost zemlje bili "prirodni" procesi, i pojam postaje beskoristan za zasnivanje neke specifične ekološke politike. Također je uobičajeno da se "prirodno" suprotstavlja onom "vještačkom", od uvijek stvorenom. U tom smislu priroda znači i "netaknute" životne i materijalne sastojine nastale u dugom vremenskom periodu i bez ljudskog sudjelovanja. Takvo poimanje prirode je pak preusko, jer danas se mora štiti mnogo više toga od – ionako sve rjeđe – "netaknute prirode".

Pojmovi "okoliš", "ekologija" i "održivost" u javnoj debati se vrlo često koriste kao zamjena za "prirodu", no oni uvode sasvim drugačiji način posmatranja. "Okoliš" stavlja svjetske tokove materije i energije u odnos s uvijekom i obuhvaća njegov uticaj; "ekologija" je posmatranje sistema razmjene i obostrane ovisnosti biotičkih i abiotičkih jedinica, a "održivost" je usmjerena ka šansama za dugoročnu stabilnost takvih sistema. "Priroda" u gore navedenom jakom smislu "netaknutosti" stavlja se u pozadinu, a pojavljuje se u politici koja debati posredstvom spomenutih pojmova, kao politika okoliša i ekološka politika. Ili se pak gura u neki regionalno-lokalni značaj kakav ima u "zaštiti enim područja prirode". U globalnoj diskusiji politike okoliša pojam prirode stoga ne igra centralnu ulogu. Argumentacija zaštite "prirode" gubi smisao ako se ne veže za uvijek i njegove potrebe.

Budući da priroda može postati politička samo posredstvom uvijek, to i ne iznenađuje. Samo manjina usvaja poglede o opravdanosti zaštite prirode zbog njene vlastite vrijednosti. Ni u religijama koje poznaju nešto kao "odavanje Bogom stvorenog Svijeta" to nikako nije jedini motiv u odnosu na prirodu, koju uvijek sebi treba "podiniti".

"Netaknuta priroda" je moderan motiv, a ujedno je i druga strana jedne civilizacije koja poiva na bezobzirnoj eksploataciji i uništenju. Mnogi autohtoni narodi, idealizirani u oči ima evropskog posmatrača umornog od civilizacije, najčešće žive u prirodi, sa njom i protiv nje. Ekološka politika se ne može osloniti samo na ideologije usmjerene ka prirodi, bile one religiozne ili sekularne prirode. Pored etičke upitnosti omalovažavanja uvijek, ona to ne

može ni iz taktičkih razloga, jer takvi svjetonazori će uvijek ostati minorni. Oni neće zadobiti utjecaj koji je potreban današnjoj ekološkoj politici.

Uvijek će postojati svjetonazori koje pokreću snažni ljudski interesi, koji s jednakom legitimnošću podnose svoje zahtjeve u politici kojim sferi, interesi za koje odavanje prirode dolazi tek poslije ljudskih kulturnih i ekonomskih dostignuća. Fundamentalisti koji orijentirani zaštitnicima prirode smatraju interese brazilske agrarne privrede, kineske ili češke gladi za energijom, njemačke hemijske industrije i njenih zaposlenih i konzumenata politički i moralno potpuno nelegitimnima. Ali oni to nisu, ma koliko oni u ekološkom smislu tako djelovali.

Argument odavanje ljudske ekološke niše je pak snažan motiv koji dijele svi. Danas se ekološka politika sa nadmoćnom većinom može predstaviti kao stvar od opšteg interesa, koja prevazilazi samo divljenje prirodi. Ekološka politika se bori za materijalno odavanje životne osnove odavanja. Danas je to većini u svijetu jasno, tako da je ekološka politika barem u retoričkom smislu postala mainstream.

isti ciljevi i konflikti

Rastuća podrška ekološkim motivima u svijetu ide naruku i istim zaštitnicima prirode. Branioci vlastite vrijednosti prirode i uvjari ljudske životne osnove u većini slučajeva zajedno marširaju na putu ka ekološki održivom globalnom ekonomskom poretku. Odavanje kišne šume, zaštita prirodnih područja, zaštita vrsta, ekološka poljoprivreda i još mnogo toga danas se može opravdati time što je u funkciji ekološke stabilnosti sistema i održanja ljudske ekološke niše. Različita opravdanja vode ka istim rezultatima.

Ali može do i do konflikta u zaštiti okoliša i zaštiti prirode. Globalno orijentirana ekološka politika, na primjer, velik broj vjetroelektrana na obalnim područjima može smatrati potrebnim, dok zaštitnici životinja i prirode koji argumentiraju lokalno žele zaštititi regionalne prirodne tokove i staništa. Zbog promjena klime, porasta stanovništva, svjetske industrijalizacije, povećane potrebe za energijom i resursima te povećane štete u okolišu širom svijeta, vremenski pritisak pod kojim moramo ekološki stabilizirati sistem svjetske ekonomije drastično je porastao. S obzirom na – prije svega nimalo ekološki orijentirane – snažne interese stotina milijuna ljudi, to nas tjera na kompromise. I ovdje se pojavljuje razdor između u fundamentalista prirode i politiku održivosti: što je neki zahtjev radikalniji, više orijentiran prema prirodi i naivniji, to je manja vjerojatnost za njegovu realizaciju, to je manje vjerojatno ekološko poboljšanje, a time i posljedice postaju katastrofalnije.

Naravno to na meunarodnom nivou, pozicija koja argumentira iz vlastite vrijednosti prirode pada u drugi plan iza danas potrebnog, ekološki kompleksnog promišljanja. Konflikat između zaštitnika prirode i ljudi iz siromašnih zemalja i njihovog prava na korištenje zemljišta, šuma i zraka nikada se ne može riješiti podignutim kažiprstom zaštitnika prirode ili pripovijedanjem ekološkog životnog stila.

Ovdje moramo razviti regionalno i meunarodno dogovorene modele ekonomiziranja, koji će prava ljudi na upotrebu resursa smišljeno objediniti sa zaštitom prirodnih područja, interese meunarodne trgovine i industrije s borbom protiv siromaštva na takav način da se razvije održiv globalni sistem.

motivacija iz doživljaja prirode

Ekološka politika zasnovana na istom naučnom pristupu održivosti ipak ima racionalan i hladan pristup problematici. Motivacija za politiku angažmanom isto iziskuje više. Injenica je da mnogi ljudi angažirani u zelenim strankama i udrugama imaju izrazito emocionalan, estetski ili religiozan odnos prema prirodi. Emocionalno obojeno doživljavanje prirode može se protezati od suosjećanja prema životinjama preko obojivosti ljepotom krajolika, pa sve do osjećaja pripadnosti jednom prirodnom poretku. Postavlja se pitanje da li se bez takvih intuicija može postati oduševljenim zaštitnikom okoliša. Danas je takav pristup prirodi veoma proširen i doživljava se prije svega kroz turizam. No, turizam je isto dio problema, i isto nedostaje onaj korak od turističkog doživljavanja prirode ka ekološkoj praksi. Pa ipak, emocionalni doživljaj prirode bez sumnje je važan motiv da se prirodu ljudskim angažmanom uvede u političku sferu. A zaprepaštenje pri pogledu na zagađene rijeke, na zagađenu naftom, na šumske požare ili pri udisanju zagađenog zraka ipak su preduvjet političkog angažmana za okoliš.

Takva povezanost sa prirodnom okolinom ipak se ne podrazumijeva, nikako nije "prirodna" i prije je kulturno-historijski proizvod određenih epoha i tradicija. Mnogi ljudi prirodu doživljavaju drukčije, prije svega vide u njoj resurs i ne mogu postupati drukčije. Pogled na dimnjake iz kojih se diže dim, krčenje šuma paljenjem ili masovno držanje životinja ne izaziva u svim ljudima jednaku reakciju otpora kao kod današnjeg zelenog stanovnika grada koji misli da je užasnutost koju osjeća sama po sebi razumljiva. Koliko god taj pristup prirodi bio esencijalno važan u motivaciji ljudi za ekološku politiku, toliko je on nedovoljan za potisak ekoloških globalnih promjena. Treba dodati i mobilizirati materijalni interes ljudi.

U jednom dijelu ljevice pojam prirode je odbijen kao reakcionar. Pri tome je opravdano odbijanje pojma prirode kao osnove svega. Ako se priroda ubaci u politički diskurs da bi označila ono dobro, da bi se ono neprirodno poistovjetilo s lošim i

time završilo diskusiju, onda pojam prirode jeste reakcionar. On tada postaje srodan pojmu "prirode uvijek" pomoću kojeg se osjećuje odstupanje i ponašanje, u kojem se spolovi fiksiraju kao uvijek suprotni polovi, a cijele kulture i na ini života bivaju obilježeni kao "neprirodni". U tom smislu, "priroda" je samo konzervativna.

ekološki materijalizam protiv pogrešne kritike prirode

Ali ponekad se ta opravdana kritika "naturalizma" tumači i kao odbijanje ekološke politike. Na ovo se može odgovoriti vrlo kratko: kritika prirode ne bi smjela promašiti temu. Jer kratkim uvidom u relevantne globalne statistike i izvještaje o promjenama klime, proizvodnji hrane, trošenju resursa, konfliktima oko vode, zagađenju zraka, mobilnosti i energiji više se nego jasno vidi potreba za ekološkom reformom globalne ekonomije. Ideološka kritika "prirode" u ovim kontekstima odmah se pokazuje kao zapanjujuće nebitna. Pojmovi "ekologije" i "održivosti" savršeno opstaju i bez konzervativnih fikcija o tome šta je "prirodno". Odbijanje takvih ideoloških aspekata ne treba nikoga da spriječi i da uvidi kako je prijeko potrebna ekološka politika.

Ekološku politiku ne treba ograničavati na ideološki motiviranu politiku životnog stila; ona danas spada u politiku zajedno s politikom proizvodnje, ekonomije, materijalnih tokova energije, materijala i resursa. Svjetski sistem materijalne razmjene između ljudi, te između ljudi i okoliša treba urediti tako da se srednjoročno ne uruši. Kao opravdanje ekološke politike dovoljan je materijalistički vokabular resursa, hrane, sposobnosti za život, zdravlja i blagostanja. Radi se o tvrdim materijalnim interesima i o tome kako uravnotežiti njihove efekte. Ekološka politika stoga se danas podudara s izvornim zahtjevom ljevice za globalnu materijalnu pravdu.

snjema koga prevela: Alma Suki

pravo i prava

ustavne

promjene u Bosni i Hercegovini - izme u nužnosti i nemogu nosti

Nedim Ademovi *

Izmjene Ustava BiH treba da traju sve do onog momenta do kojeg ustavnopravno ure enje BiH više nije prepreka za elementarno funkcionisanje države, tj. do momenta do kojeg se jasno može re i da ustavnopravno ure enje nije prepreka da opšti uslovi života za građane dosegnu minimalan prag tolerancije.

Republika Bosna i Hercegovina, kao federalna jedinica SFRJ, a, poslije, i kao samostalna država, stupanjem na snagu Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH (u daljnje tekstu DMS), koji je parafiran 21. 11. 1995. godine u Dejtonu, a potpisan 24. 12. 1995. godine u Parizu, nastavila je svoje me unarodno-pravno postojanje kao država, ije je zvani no ime Bosna i Hercegovina, sa unutrašnjom strukturom modifikovanom Aneksom 4 na taj sporazum, a to je Ustav BiH.

Nema sumnje, o emu danas postoji opšti konsenzus, da je Aneksom 4 okon an rat i uspostavljen mir. Ipak, opravdano se postavlja pitanje da li danas, 14 godina nakon njegovog stupanja na snagu, Aneks 4 DMS može da zadovolji zahtjeve savremenog demokratskog društva, u kojem vlada slovo zakona, s jedne strane, te standarde koje je nužno ispuniti da bi BiH ne samo ispunila o ekivanja Evropske unije, ve postala i ravnopravan partner ovog me unarodnog, supranacionalnog tijela.

promjene ustava su potrebne, ali kakve?

Postoji puno konkretnih dokaza koji upu uju na negativan odgovor na postavljeno pitanje. Dovoljno je po i od same injenice da cijeli mirovni sporazum, uklju uju i Ustav BiH, nije zvani no preveden sa engleskog jezika na službene jezike BiH, niti je objavljen u „Službenom glasniku BiH“. Mnoge državne institucije, kao što je i sam Ustavni sud BiH, u radu koriste neslužbene prevode, kao onaj koji je napravio Ured Visokog predstavnika u BiH 1997. godine. Ove injenice djeluju apsolutno poražavaju e i ponižavaju e sa gledišta principa suverenosti i standarda pravne države. Porazavaju a je i presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu „Sejdi i Finci protiv Bosne i Hercegovine“ iz decembra 2009. godine, koja je potvrdila ono što je Parlamentarna skupština Vije a Evrope u svojoj Rezoluciji broj 1626 (2008) iz oktobra 2008. godine jasno navela: Aneks 4 DMS je diskriminišu i za odre ene

grupe građana. Na kraju krajeva, ne moramo ukazivati na formalne dokaze nedostatnog kvaliteta Ustava BiH. Dovoljno se zapitati da li su građani BiH zadovoljni svojim svakodnevnim životom, tj. s onim što predstavlja prioritete za njih: socijalna zaštita, mogu nost zaposlenja, fizi ka sigurnost, perspektivnost, obrazovni sistemi, sloboda kretanja itd. Odgovor prosje nog građanina bi e zasigurno negativan na cijeloj teritoriji BiH. Me utim, isto tako, prosje an građanin e misliti da ustavnopravno ure enje države ima malo ili nikako uticaja na to, jer se tu radi o „višoj politici“ koja ne spada u sferu njegovog svakodnevnog života, što je, naravno, pogrešno.

Da bi se uspostavilo pravi nu ravnotežu građanskoj i etno-nacionalnog koncepta funkcionisanja vlasti, potrebno je, prije svega, definisati područja u kojima se etni ki princip može legitimno isticati. Ona područja koja su „anacionalna“ moraju funkcionisati po liberalnom principu „jedan- ovjek-jedan-glas“.

Prema tome, nema sumnje da ustavnopravno ure enje BiH, koje je zasnovano na Aneksu 4 DMS, zahtijeva promjene. I svijest građana zahtijeva promjene. Mnogi bi se zasigurno složili sa dosadašnjim zaključcima. Me utim, kada se postavi pitanje šta moramo raditi kako bi se problemi riješili, javnost bi se podijelila u različite interesne grupe, koje idu od toga da BiH zaslužuje novi, savremen Ustav, zasnovan na ustavnopravnoj tradiciji BiH, do toga da Dejtonski ustav zahtijeva samo male, „kozmetičke“ promjene. Tako e, i u vezi sa procesom izmjena ustavnopravnog ure enja, postojala bi dijametralno suprotna stajališta.

*dr. iur. Šef kabineta predsjednika Ustavnog suda BiH i direktor bh. predstavništva Evropske akademije Bolcano (Italija)

otvoriti proces

Prva teza, koja se nameće u datom kontekstu, jeste da BiH mora otvoriti jedan permanentan sistemski proces izgradnje ustavnopravnog uređenja, koji će imati legitimnu osnovu! Oni koji su imali priliku da prate dosadašnje izmjene ustavnopravnog uređenja BiH mogli su doći do zaključka da su se izmjene ili promjene ustavnopravnog uređenja, tj. njihovi pokušaji, suštinski dešavale putem vanjskog pritiska ili preko centara moći koji ne pripadaju državi, već pojedincima ili grupama van sistema. Državni sistem je samo formalno služio kao mjesto ili arena dogovaranja. Na taj način BiH je jasno pucala po šavovima koji se zovu suverenost, demokratija i pravna država. Sve dok se to bude dešavalo, BiH ne može tvrditi da je ravnopravna član evropske zajednice država. Dogradnja ustavnopravnog uređenja treba da bude jedan dugoročan proces, a ne ad hoc reagovanje na neizbježne situacije u kojoj se BiH nalazi s vremena na vrijeme (kao što je ona stvorena presudom „Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine“). Proces bi se morao odvijati unutar demokratski i profesionalno zasnovanog sistema koji bi bio imun na pojedinačno ili vaninstitucionalno djelovanje. Izmjene Ustava BiH treba da traju sve do onog momenta do kojeg ustavnopravno uređenje BiH ne bude prepreka za elementarno funkcionisanje države, tj. do momenta do kojeg se jasno može reći da ustavnopravno uređenje nije prepreka da opšti uslovi života za građane dosegnu minimalan prag tolerancije. Ovakav pristup, naime, mora da bude odraz ozbiljnosti situacije, s jedne strane, i kompleksnosti bosanskohercegovačkog društva kao cjeline, uključujući i sve njegove aspekte (politički, pravni, socijalni...), s druge strane. Koliko god bili svjesni da određeni ljudi ili grupe ljudi imaju moć odlučivanja i da se preko njih sve može uraditi brže i lakše, toliko moramo biti svjesni da se takav način rješavanja stvari vraća kao bumerang – nedostatak sistema i nefunkcionisanje države.

Nadalje, potrebno je naglasiti da BiH nedostaje kritična masa stručenjaka koja bi imala mogućnost da u svim relevantnim oblastima pruži adekvatne odgovore ili alternative. Upravo iz ovog razloga, saradnju države sa međunarodnim ekspertnim grupama na savjetodavnoj osnovi, kao što je Venecijanska komisija, treba inkorporirati u proces reformi kao privremeni element.

Prvi zadatak ili korak „sistema“ za doradu ustavnopravnog uređenja BiH bi bio da se Ustav BiH prevede na službene jezike BiH i da se objavi u službenim glasilima, tako da ispuni standard „dostupnosti“ i „razumljivosti“ za sve građane BiH.

Drugi korak za doradu ustavnopravnog uređenja BiH bi bio da se tačno utvrdi šta je to „ustavnopravna stvarnost“ BiH danas. Ustav BiH se formalno nije mijenjao od kada je stupio na snagu. Međutim, budući da sam Ustav BiH u sebi sadrži odredbe o „samomijenjanju“ (član III/5 Ustava BiH), ustavnopravno uređenje se faktički znatno izmijenilo. Prema tome, postoji veliki jaz između formalnog ustavnopravnog uređenja i ustavne stvarnosti. Ove tzv. „tihe“ izmjene Ustava BiH su velikim dijelom ukinjene oktroisanim odlukama zvaničnika meunarodne zajednice, prije svega, Visokog predstavnika. One su najviše u dijelom uticale na izmjene institucionalne arhitekture ustavnopravnog uređenja, kao i na odnos nadležnosti između BiH i nižih administrativno-teritorijalnih jedinica.

Naravno, treći korak za doradu ustavnopravnog uređenja BiH tiče se izmjena institucionalnog, procesnog i materijalnopravnog dijela Ustava BiH, koji je i najteži. Ustavnopravno funkcionisanje BiH u posljednjih 14 godina pokazalo je da postoje dva osnovna područja Ustava BiH koja treba prioritarno reformirati.

područja promjene: funkcionalnost i odnos građansko-etnički

Prvo se tiče funkcionalnosti države i njenih organa. Mnoge institucije nisu uspostavljene, pa postoji prazan prostor koji se popunjava na neadekvatan način. Tipičan primjer su nepostojanje jednog vrhovnog suda ili ministarstva za privredu na državnom nivou, koji bi, između ostalog, ujednačavali standarde pravne zaštite na entitetskom nivou, tj. osigurali „jedinstveno tržište“ za sve privredne subjekte. O određene institucije nisu funkcionalne jer nemaju dovoljno kapaciteta ili su podložne mehanizmima blokade, pri čemu nisu predviđeni mehanizmi deblokade (kao, naprimjer, Parlamentarna skupština BiH).

Drugo područje je tiče se odnosa građanskog i etnonacionalnog koncepta funkcionisanja vlasti. Da bi se uspostavilo pravi naučni ravnotežu ova dva navedena koncepta, potrebno je, prije svega, definisati područje u kojima se etnički princip može legitimno isticati. Ona područja koja su „anacionalna“ moraju funkcionisati po liberalnom principu „jedan-ovjek-jedan-glas“. Građani se moraju naviknuti da u demokratskom društvu takav sistem jednostavno nema alternative. Ona područja u kojima se nacionalni interesi mogu isticati, mogu fungirati na reprezentativnom predstavljanju ili principu pariteta, sa pravom suspenzivnog (ne apsolutnog) veta ili bez njega. Ukoliko je integrativni element jači, a to znači da se funkcionisanje zasniva na liberalnom principu većine, utoliko se kolektiviteti moraju kompenzirati kroz individualne, teritorijalne ili kulturne autonomne statute. U protivnom, postoji opasnost od asimilacije ili faktičkog isključivanja iz političke vlasti. Ipak, treba biti oprezan da se autonomni status, pogotovo onaj kulturni, ne pretvori u institucionalnu segregaciju. Model „dvije škole pod jednim krovom“ je tipičan primjer za to.

Na kraju možemo samo još jednom ponoviti da izgradnja djelotvornog i funkcionalnog ustavnopravnog uređenja predstavlja veliki zadatak za BiH. Presuda Evropskog suda za ljudska prava „Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine“ je ukazala samo na vrh ledenog brijega, tj. na diskriminaciju, kao jedan od mnogih problema cjelokupnog pravnog sistema BiH. Prosječan građanin mora biti svjestan koliko ustavnopravno uređenje države ima konkretne implikacije i refleksije na njegov svakodnevni život. Tek kada postanu svjesni toga građani i postaju aktivni sudionici u procesu izmjena najvišeg pravnog akta države. Tada im neće biti potrebna presuda Evropskog suda za ljudska prava da bi ostvarili svoja prava, a proces će biti znatno brži jer će oni odlučivati o tome da li neko zaslužuje da ih predstavlja ili ne.

promjene ustava u Hrvatskoj - političke igre i pravni principi

Srđan Dvornik*

Već a neovisnost institucija kao što su centralna banka, državna revizija ili pravosudna vijeća o već inskoj konstelaciji u parlamentu primjer su kako se do rješenja koja unapređuju kvalitetu vlasti dolazi tek pod pritiskom uvjeta EU.

Kada bi se u Hrvatskoj po sadašnjim propisima raspisalo referendum o pristupanju Evropskoj Uniji, odluka ne bi prošla čak ni kad bi se većina državljanke i državljana izjasnila njoj u prilog. Jednostavno, sadašnji članak 141 (stavak 4) hrvatskog ustava određuje da se "odluka o udruživanju Republike Hrvatske donosi ... na referendumu većinom glasova ukupnog broja birača u državi". Po prevladavajućem tumačenju, to znači da bi svoj pozitivan glas trebalo dati više od pola od 4.495.528 birača, koliko ih se prema podacima objavljenima uz posljednje (predsjedničke) izbore vodi na oficijelnom popisu birača. Ta je pozamašna brojka u upadljivom kontrastu s brojem od samo 3.589.613 punoljetnih stanovnika Hrvatske, čak i ako se pridoda 406.208 birača i biračica bez stalnog prebivališta u Hrvatskoj (tzv. dijaspora, premda se najvećim dijelom radi o ljudima koji se ni u sadašnjoj niti u prethodnim generacijama nisu iselili iz Hrvatske), ostaje uglavnom neobjašnjena razlika od 499.707 osoba koje, izgleda, obitavaju isključivo u popisima birača.

Ostavi li se po strani trenutno stanje javnog mnijenja, koje ionako nije povoljno za pristalice pristupanja Uniji, nema šanse da dva miliona i gotovo 250.000 osoba s pravom glasa u čini odjednom dvije stvari: pristupi referendumu i glasa "za". Postotak protivnika čak ni ne mora biti visok; zbrojen s golemim brojem onih koji naprosto ne izađu na referendum (jer pripadaju uobičajenoj kvoti apstinencije, jer im je daleko i nezgodno, ili zbog toga što doslovce ne postoje), i koji već tim neizlaskom glasaju 'protiv', on unaprijed determinira negativan ishod postupka izjašnjavanja.

Promjena ustava bi stoga bila nezaobilazna čak i kad ne bi trebalo promijeniti ništa drugo, jer u politici koju eliti u Hrvatskoj postoji visoka suglasnost za uključivanje u EU. Promjena te ustavne odredbe principijelno je opravdana bez obzira na političku konjunkturu, jer ona (uza sve poznate rezerve spram demokracije i samog referendumskog izjašnjavanja) omogućuje da makar i malena manjinska opcija, zbrojena s apstinentima, efektivno blokira većinu. Prisustvo takve odredbe u Ustavu i samo je rezultat unošenja političkih stavova u konstitucionalnu normu; to se još očitije vidi u formulaciji 2. stavka istog članka: "Zabranjuje se pokretanje

postupka udruživanja Republike Hrvatske u saveze s drugim državama u kojem bi udruživanje dovelo, ili moglo dovesti do obnavljanja jugoslavenskoga državnog zajedništva, odnosno neke balkanske državne sveze u bilo kojem obliku."

politička podloga suglasnosti o pravu

Ako je, dakle, unošenje kratkoročnih političko-ideoloških stavova, pa i paranoidnih opsesija u ustavni tekst dalo tako nakazne rezultate, ne postoji li i opasnost da upravo predstoji već promjena, koje se također događaju u politici koju iznudi, prouzrokuje neka nova iskrivljenja? Jasno da postoji: neke se stvari može u brzini nekritički usvojiti, o nekima možda i postoje značajne razlike, ali se rasprava potisne zbog kratkog roka. U nekim se pak slučajevima dogodi da jedna strana progura i nešto za što ima partikularan interes tako što se po cijenu kakva protu-ustupka nagodi sa suprotnom stranom, a nema dovoljno prostora i sposobnosti da se to razotkrije u javnoj raspravi. Doduše, ne treba imati iluzija da bi i u toj javnoj raspravi trijumfirala rješenja koja bi bila prihvatljiva za sve i optimalno zadovoljila sve posebne interese. Ustav je uvijek i politički dokument, premda kao najviši normativni akt mora izdržati upravo test maksimalne objektivnosti i iznalaženja institucionalnih oblika u kojima se razlike, pa i konflikti, mogu transformirati u pravne sporove s definiranom nadležnošću u rješavanju.

Utemeljenje u "nacionalnoj samobitnosti i državnoj opstojnosti hrvatskoga naroda" (prvom rečenicom preambule) vezalo je državu uz princip etničke identiteta i stvorilo problem glasanja onih koji jesu državljani, ali nisu građani.

Situacija u kojoj se pripremaju promjene Ustava Republike Hrvatske nije samo još jedna politička igra, nego igra s autoritativnim vanjskim sudionikom – samom Evropskom Unijom. Zbog toga – za razliku od javnih debata koje nastanu kada o nekom važnom pitanju postoje značajne unutrašnje razlike – 'proces' formiranja političke volje za promjene obilježavaju dvije crte koje zapravo isključuju raspravu.

S jedne strane, vladajuća grupacija (koja se praktički svodi na HDZ) je još po etkom 2009. radije imenovala radnu grupu za promjene nego da povede raspravu u saborskom odboru za ustav, jer je posao prikazala kao stvar koju ne razrade promjena koje nužno proizlaze iz uvjeta što ih postavlja Evropska Unija. U takvom pristupu praktički nema prostora za političku raspravu, jer sve i mogu i trebaju definirati eksperti za ustavno i evropsko pravo. S druge strane, budući da već promjene ustava na kraju ipak morati usvojiti dvotrećinska većina u parlamentu, opozicija je u tome dobila priliku da nametne raspravu i o temama za koje HDZ ne bi nikako priznao da su sporne. A kako je za raspravu nužno barem dvoje, pitanja kao što je glasanje 'dijaspori' dosad nisu ni bila teme.

Tako su se pred Saborom prošlog oktobra našla dva prijedloga za promjene Ustava, Vladin i opozicijski (formalno, prijedlog grupe saborskih zastupnika, koja brojčano zadovoljava uvjet za ovlašte-

*publicist i samostalni konzultant, Zagreb

nog predlaga a). U velikom su dijelu bili gotovo identični. To se prije svega odnosi na promjene neophodne za ispunjenje uvjeta pristupanja Evropskoj Uniji (postavljenih u pristupnim pregovorima) i za djelovanje u njoj. Zbog toga nema spora oko odredbi kao što su izuzeće iz principa nezavisnosti državljanstva (čl. 9), kako bi se moglo provoditi evropski nalog za hapšenje, niti oko prava državljanstva EU koji borave u Hrvatskoj da glasaju na lokalnim izborima i izborima za Evropski parlament. Već je neovisnost institucija kao što su centralna banka ili državna revizija o parlamentu, odnosno njegovoj većinskoj konstelaciji, primjer su kako se do suglasja o promjenama koje unaprijediti kvalitetu vlasti u zemlji dolazi tek pod pritiskom uvjeta što ih postavlja EU. Isto važi i za dva tijela preko kojih se prelama dobar dio neovisnosti pravosuđa: Državno sudbeno i Državnoodvjetništvo koje vijeće, koja dobivaju pravo biranja sudaca odnosno tužilaca neovisno o zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, premda još ostaje da se vidi kako će izgledati biranje samih tih vijeća, što će biti uređeno zakonom.

Ustav je – ni o tome nema spora – dobiti cijelo novo poglavlje s četirima paragrafima (od 141 a do 141 d), koji će stupiti na snagu kada i ako Hrvatska postane članicom Unije, a odnose se na pravnu osnovu članstva i prenos ustavnih ovlaštenja, sudjelovanje u institucijama Evropske Unije, usvajanje prava EU kao neposredno primjenjivog prava i ravnopravnog pravnog izvora te prava članica Evropske Unije (kako hrvatskih državljanima u drugim zemljama EU, tako i državljanima ostalih članica EU u Hrvatskoj).

razlike bez javne rasprave

Za razlike između u dvaju prijedloga promjena – navodno svedene na svega 5% teksta, ali vezane baš uz neka od najvažnijih pitanja – bilo bi teško reći i da su djelovale kao podloga za buđenje javne rasprave. O njima se pregovaralo u saborskoj radnoj grupi, a do javnosti su dolazile tek fragmentarne informacije. Sudeći po njima, HDZ, zapravo njegov glavni pravni autoritet, potpredsjednik Sabora Vladimir Šeks, uvjetovanju ili "ucjenju" opozicije, koja će osigurati potrebnu parlamentarnu većinu samo ako se uvažavaju barem najvažniji njeni zahtjevi, pokušava parirati protu-ucjenom: On je nagovijestio kako baš oni koji usvajanje usuglašanih promjena, neophodnih radi pristupanja EU, vezuju uz još neke promjene – opstruiraju pristupanje Hrvatske Uniji. Razlika ima u odnosu na odlučivanje o djelovanju Hrvatske vojske izvan granica države (gdje bi HDZ iskoristio članstvo u NATO-u za ublažavanje kontrole Sabora dvotremjenskom većinom), kvalificiranu većinu pri usvajanju budžeta (koje traži opozicija), posebno dodatno pravo glasa za biranje zastupnika nacionalnih manjina, itd. Premda ne postoji javan dokument o dosadašnjim rezultatima pregovora, izgleda da se kompromis može otkrivati o svim tim pitanjima, ali i među onim nesavladivima ostati glasanje 'dijaspora'.

To je danak jednom od fundamentalnih ustavnih opredjeljenja koje u dosadašnjem procesu nije dovedeno u pitanje: značenje "nacionalnog" karaktera same države. Utemeljenje u "nacionalnoj samobitnosti i državnoj opstojnosti hrvatskoga naroda" (prvom rečenicom preambule) vezalo je državu uz princip etničkog identiteta umjesto uz princip državljanstva. Da to vezivanje nije puka simbolika vidi se iz jednog zakonskog detalja: zakon o državljanstvu priznaje to pravo pripadnicima "hrvatskog naroda" (bez daljnjih uvjeta), napuhavši time i bira ko tijelo i stvorivši problem glasanja onih koji jesu državljanima, ali nisu građani. Kome će do juna (kada će izostanak promjena Ustava već po etički direktno ometati proces pristupanja EU) popustiti živci i kako će izgledati kompromis?

kome još trebaju ljudska prava?

Omer Rak*

Za udno, zapadni pragmatičari i političari i isto ni autoritarni kulturni relativisti slažu se u tome da su ljudska prava produkt zapadnog političkog razvoja, a da je njihovo univerzalno širenje povezano sa zapadnim imperijalizmom.

Nekako istodobno s održavanjem konferencije u švicarskom Interlaken (18.-19. veljače 2010.) o daljnjoj sudbini Europskog suda za ljudska prava (ECHR), suočenog s ozbiljnim teškoćama u radu, Hubert Védrine, francuski ministar vanjskih poslova od 1997. do 2002., za vrijeme Jospinove vlade, gostujući i na mećunarodnoj frankofonoj televiziji TV5, prema pisanju *Le Monde*, iznosi „jasnu i nedvosmislenu tezu o snažnoj potrebi za promjenom smjera i na vanjske politike zapadnih zemalja“. Védrine smatra da je nužno prekinuti o ito neefikasnu strategiju vanjske politike zapadnih zemalja - ideju o obrani i poštivanju ljudskih prava. On, naravno, nije protiv poštivanja ljudskih prava, već pokušava argumentirati da ona više ne mogu biti glavni faktor u odnosima SAD-a i Evropske Unije s ostatkom svijeta. Za bivšega ministra socijalističke vlade ideja o poštivanju ljudskih prava proizlazi iz „sekularne vizije prema kojoj se sve mjeri u odnosu na Zapad“, pa je on poprilično bezobrazno smješta na „groblje iluzija rođenih nakon hladnog rata“.

* pisac i publicist, Zagreb

imperijalna univerzalnost...

Védrine je diplomatski vješto ošinuo po zapadnja kom univerzalizmu ili, bolje kazano, kulturnom, ekonomskom i političkom imperijalizmu u kojem su liberalnom okrilju iznjedrena ljudska prava. I ma koliko mi na Zapadu trubili da su ljudska prava urođena svim ljudskim bićima, ima neovisno o narodnosti, prebivalištu, spolu, boji, religiji, jeziku, da su ona međupovezana, međuočuvana i nedjeljiva, na nekim drugim meridijanima i paralelama stvar stoji potpuno drukčije. Sjetimo se samo primjedbe iranskoga predstavnika u UN-u Saida R. Khorasanija, koji je za Opću deklaraciju o ljudskim pravima (UDHR) kazao da je tu riječ o „sekularnom razumijevanju poniklom u krilu židovsko-kršćanske tradicije“ koje se ne može implementirati u muslimanskom svijetu a da se ne prekrši islamski zakon. Khorasanijevu primjedbu na osebujan način podupiru i izjave singapurskog i malajskog premijera Lee Kuan Yewa i Mahathira bin Mohamada da su azijske vrijednosti znatno različite od zapadnjačkih, da uključuju osjećaj lojalnosti i zaobilaze osobne slobode radi društvene stabilnosti i prosperiteta, te da je stoga autoritarna vlast za Aziju prikladnija od demokracije.

Uvijek ovo, nije li suvislo zapitati se zašto bi onda poimanje ljudskih prava određene zajednice ili kulture bilo važnije za druge, odnosno univerzalno prihvaćeno kada, ionako, kako to veli filozof Richard Rorty, moralni uvjeti ljudskog života nisu otkriveni, već izumljeni, dakle nisu nepromjenjive metafizičke činjenice ili nužni zaključci o ljudskoj prirodi.

U svojem intervjuu Védrine se nije toliko oslanjao na filozofijske interpretacije ljudskih prava, koliko je ciljao na nešto mnogo prizemnije – činjenicu da je zbog vlastitih ekonomskih interesa vanjska politika Zapada spremna zažmiriti na oba oka kada je po srijedi nepoštivanje ljudskih prava, recimo u Kini i Indiji, zemljama koje razvijaju jednu fundamentalističku koncepciju nacionalnog suvereniteta prema kojoj se nitko nema pravo miješati u unutarnje poslove. Doduše, nitko se i ne miješa u to, osim onako iz daleka, bezubo i deklarativno; taj bi se novi smjer vanjske politike bez suvišnih terminoloških pretumbavanja mogao jednostavno nazvati 'kulturnim relativizmom'.

... ili trgovački relativizam?

Védrine nije kazao ništa esencijalno novo, ali čak i ponavljanje stare istine da je ekonomska bilanca nedvojbeno najvažniji kriterij u međunarodnim relacijama zna uvijek iznova neugodno prizemljiti svakog entuzijasta koji ljudska prava drži tabernakulom u kojem se čuva ista kap humanosti. Posebice njegovo pitanje upućeno nevladinim organizacijama i medijima: "Kakva se bilanca vanjske politike može uspostaviti nakon četvrt stoljeća prozelitizma?" ima svojevrsnu težinu proisteklu iz nametljivog pokušaja kvantificiranja nečega što se najteže i teško daje izvagati i izmjeriti u gram i milimetar, premda indeksi nedvojbeno postoje. Ipak, krstiti terminom 'prozelitizam' sveukupne napore, nastojanje u promicanju i zastupanju ljudskih prava u posljednjih dvadesetak godina, ima smisla samo kada se radi o tzv. službenim državnim politikama, no

nipošto se taj termin ne daje atribuirati organizacijama civilnog društva i pojedincima, barem ne onom dijelu koji su u tu 'pri' u' ušli filantropski i altruisti no. Potonjim se terminima, tako i nikako drukčije, daje opisati mâr i samoprijegorno zalaganje svih onih na nevladinoj civilnoj sceni koji su u egzistencijski najbrutalnijim i najopasnijim vremenima, govorimo o prvoj polovini '90-ih prošlog stoljeća, srano i nepopustljivo prionuli poslu dižu i svoj glas protiv svih onih nedjela i nepravdi protiv ovjeka i njegova dostojanstva, koncepcijski nerijetko složenih u strukturama same vlasti. Naime, isto definicijski kazano – ako je altruizam ono ponašanje koje se obi no opisuje kao 'nesebi no' jer su interesi drugih stavljeni iznad vlastitih, i od drugih se ne očekuje nikakva nagrada, onda taj u današnje vrijeme rijetko vieni 'izam' najbolje oslikava karakter generacije boraca za ljudska prava stasale u reenom (ne)vremenu.

Ljudska prava nisu samo dio interesnih igara

Zbog brzanja procesa (vrijeme je novac) ili jednostavno nemogu nosti kalemljenja pojedinih autohtonih inozemnih iskustava na postojeće strukture 'na terenu' koje su svojim karakterom i tradicijom odudarale od ideala zamišljenih u programskim ciljevima veine inozemnih GO-a, u inak je bio ambivalentan. Poimanje ljudskih prava u domaćem je prosjeonom umu ipak ostalo sabijeno u okvir prve generacije ljudskih prava, valjda zato što je egzistencijska ugroza tu najrazvidnija, pa rezultati provedbe kojekakvih naknadnih projekata naješ e nisu korespondirali s onim što su donatori o ekivali za uzvrat. Za nekakav dublji, sustavniji angažman oni su ionako rijetko pokazivali interes pa se naješ e ostajalo na mlakom i nedosljednom grebanju po površini, što naravno nije smetalo da se evaluacije projekata nakite biranim rije ima i potom šutnu ad acta, smatraju i cijelu stvar (uspješno) završenom.

Vanjska politika voena dominantnim ekonomskim motivima može donijeti još poraznije rezultate. Svijet bi postao lovište za nemilosrdne predatore svih fela, a ovjek bi ovjeku postao vuk. Izbrisati iz leksikona politike prakse pojam 'ljudska prava' zna i odustati od izravne pomo i ovjeku... i po eti zavijati kurja ki.

S druge strane, prozelitske gorljivosti nije nedostajalo priop enjima službenih američkih i europskih port-parola, emisara i komesara, specijalnih izaslanika i opunomo enih izvjestitelja, inih ovakvih i onakvih koji su, u figuri kazano, krstarili poganskim pustopoljinama jugoisto ne Europe, i drugdje, donose i blagovijest o ovjeku i njegovim neotivim pravima blentavoj masi neprosvije enih individua, iscije enih iz neljudskih preša propalog socijalisti kog eksperimenta. Dijelom kao produkt uske politike pragme što cilja isklju ivo politike koj instrumentalizaciji, emisija paketa ljudskih prava na ovo podru je dobrim je dijelom bila neiskrena jer se njome svrhovito težilo ponajprije širenju utjecaja zone mo i krupnih svjetskih igara i usmjeravanju strelice u vis na grafikonima njihovih ekonomskih bilanci, sve to dakako u oblatnama od ljudskih prava.

No ak i takva praksa ljudskih prava, uza sve manjkavosti koje su nosila skrivena agenda inozemnih donositelja programa i novca, njihova loša pripremljenost za djelovanje u prepolitikim multietnim zajednicama temeljem isklju ivo jednodimenzionalnog virtualnog iskustva, prebrzo odustajanje od nekih projekata koji su mogli biti zna ajni za lokalnu zajednicu u budonosti itd., bila je ipak poticajna za razvoj domaćeg aktivizma u zaštiti ljudskih prava, ali i za razvoj civilne scene op enito. To se naravno ne smije zaobi i.

Nedvojbeno je da suvremena praksa uistinu potvr uje valjanost Védrinovih teza o promašajima u vanjskoj politici Zapada, rekapitulira *Le Monde*ov kolumnist Alain Frachon. Te injenice naprosto bodu u o i. No, jednako tako, Frachon je svjestan da bi novi smjer vanjske politike, vo en dominantnim ekonomskim motivima, mogao donijeti još poraznije rezultate od onih prijašnjih. Nesumnjivo je da bi svijet na taj na in postao lovište za nemilosrdne predatore svih fela, a ovjek bi ovjeku postao vuk. Doduše, nismo ni danas janjad jedni prema drugima, što je prije dva i pol tisu lje a detektirao i gr ki povjesni ar Tukidid, kazavši: „Vi znate kao i ja da je pravo, otkada je svijeta, samo u pitanju izme u jednakih u mo i, dok jaki ine ono što mogu, a slabi trpe ono što moraju." Me utim, izbrisati iz leksikona politike prakse pojam 'ljudska prava' zna i odustati od izravne pomo i ovjeku... i po eti zavijati kurja ki. To se ne smije dopustiti.

energetski razvoj i održivost

mogu nosti uklju ivanja obnovljivih izvora u energetski razvoj jugoisto ne Evrope

Aleksandar Kova evi *

Energetska statistika ne daje dovoljno informacija o stvarnom kvalitetu upotrebe energije i vezi izme u upotrebe energije i formiranja nacionalnog proizvoda. Zate eno stanje nije dobra mera raspoloživih resursa, jer raspoloživo zemljište može da ponudi mnogo ve i obim obnovljive energije od postoje ega.

Otpornost privrednih sistema zemalja zapadnog Balkana za investicije uopšte, naro ito investicije u oblasti obnovljivih izvora energije, nije mala. Postoji mnogo razloga – ekonomskih, političkih i drugih – da ove zemlje ne omogu avaju dovoljan obim investicija uopšte, pa tako ni investicija u obnovljive izvore energije. Ostavljaju i po strani opšte ekonomske okolnosti koje se ti u investicija, možemo obratiti pažnju samo na neke specifi ne okolnosti koje uti u na mali obim investicija u koriš enje obnovljivih izvora energije.

Za investicije su potrebne prilike i ljudi.

O prilikama za investicije u obnovljive izvore energije u regionu se zna malo. Saznanja o obnovljivim izvorima energije, raspoloživim resursima i mogu nostima koriš enja su nedovoljna. Javna statistika je, u tom delu, neadekvatna. Tamo gde postoje, energetski bilansi nisu potpuni i naj eš e zanemaruju koriš enje ogrevnog drveta i drugih vidova obnovljive energije. Pored toga, energetska statistika ne daje dovoljno informacija o stvarnom kvalitetu upotrebe energije i vezi izme u upotrebe energije i formiranja nacionalnog proizvoda. Shodno tome, raspoloživa statistika nije dovoljna za donošenje investicionih odluka.

Analize raspoloživih obnovljivih izvora su zasnovana na zate enom stanju. One ne uzimaju o obzir okolnost da javna preduze a u šumarstvu ostvaruju i do 15 puta niži prinos po hektaru od preporuka Me unarodne agencije za energiju. U regionu nema ni jedne svinjske farme sa minimalnom ekonomijom obima. Prose ni prinos u poljoprivredi je i do tri puta manji od prino-

sa koji su ostvarivani osamdesetih godina prošlog veka. Ukratko, zate eno stanje, koje obuhvataju postoje e analize, nije dobra mera raspoloživih resursa. Raspoloživo zemljište može da ponudi mnogo ve i obim obnovljive energije od zate enog stanja.

zavisnost od ogrevnog drveta

Deo resursa se neefikasno troši.

Dobar primer za to je koriš enje ogrevnog drveta – klasi nog obnovljivog resursa. U ve ini zemalja, sa izuzetkom Hrvatske, više od polovine stanovništva koristi ogrevno drvo kao osnovni izvor toplote. Ogrevno drvo koristi se u ure ajima male energetske efikasnosti. Visoka temperatura ovih toplotnih izvora omogu ava relativno nižu energetsku efikasnost objekata u kojima se ovo grejanje obavlja. Na ovaj na in formira se neobi no velika potrošnja ogrevnog drveta. To dovodi do devastacije šumskih resursa i do formiranja relativno visokih cena ogrevnog drveta na slobodnom tržištu.

Koriš enje ogrevnog drveta u velikom obimu dovodi do zaga enja unutar stambenog prostora i pove anih zdravstvenih troškova. To dalje smanjuje sposobnost investiranja. Postoji odgovaraju a osetljivost koriš enja ogrevnog drveta u odnosu na promene cena alternativnih energenata. Kada raste cena elektri ne energije ili gasa – raste i cena ogrevnog drveta. Kada tarifa za elektri nu energiju uklju ive e cene za ve i obim potrošnje, marginalna cena drveta e se formirati shodno toj, najvišoj ceni. Siromašni nisu naro ito pogo eni cenama elektri ne energije ili daljinskog grejanja (koje im je retko dostupno), ali jesu cenama ogrevnog drveta.

Potroša treba da plati ovu uve anu cenu za uve anu koli inu ogrevnog drveta i zdravstvene i druge troškove. Ovo direktno smanjuje prilike stanovništva da eventualno poboljša energetsku efikasnost objekata, efikasnost grejnih ure aja ili investira u koriš enje drugih vidova obnovljive energije.

Na otpornost privrednih sistema zemalja zapadnog Balkana na investicije u obnovljive izvore energije uti e i to što veliki delovi populacije koriste ogrevno drvo. Oni se nalaze u zatvorenom krugu niske efikasnosti, visoke potrošnje i relativno visokih cena.

Koriš enju ogrevnog drveta se posve uje vrlo malo pažnje energetske politike, finansijskih ustanova i politike smanjenja siromaštva. Energetski bilans Kosova za 2008. konstatuje da je istraživanjem utvr eno da potrošnja ogrevnog drveta iznosi prose no 9,7 m³ po doma instvu. To je znatno više od 2,6m³, kako se ranije smatralo. U nekim drugim oblastima stvarna potrošnja je 5-6 puta ve a od procena zvani ne statistike.

Ovako velika i neefikasna potrošnja ogrevnog drveta implicira koriš enje elektri ne energije kao dodatnog izvora u hladnim danima. U hladnom periodu stanovništvo može da pove a potrošnju drveta i rizikuje da zaliha ne bude dovoljna do kraja zime, ili da koristi elektri nu energiju. Druga opcija je manje rizi na i ima manji marginalni trošak.

*neovisni ekspert i konzultant, Beograd

Ovo implicira koriš enje skupih objekata energetske infrastrukture, visokonaponske mreže i hidroelektrana za pokrivanje potrošnje male ekonomske vrednosti. To onemogu ava uredno snabdevanje industrije energijom u hladnim mesecima, smanjuje zaposlenost i prinos na investicije i uglavnom je dovelo do dramati ne deindustrializacije regiona. Posledica toga su uve ani troškovi i smanjene prilike za koriš enje energije vetra u elektri nom sistemu. Kada ne bi bilo ove okolnosti, zapadni Balkan bi bio izvor vršne elektri ne energije evropskog zna aja, što bi podstaklo investicije u energiju vetra na celom kontinentu.

odgovornost profesionalaca

Investicije realizuju ljudi. O ekuje se da profesionalci upražnjavaju profesiju u javnom interesu, a u korist investitora za koga rade.

Imaju i u vidu da je investicija u obnovljive izvore energije uvek interakcija privatnog investitora i javnog dobra, delovanje profesionalaca koji planiraju i sprovode investiciju od izuzetnog je zna aja. Ako je profesionalac spreman da zanemari profesionalnu etiku da bi omogu io dodatnu zaradu investitoru ili samo zato da bi se investicija desila, on može da uskrati javnosti neophodne informacije ili da primeni manje efikasno tehni ko rešenje.

Javnost bi morala da zahteva od profesionalaca potpunu informaciju i uporedne analize najmanje dva mogu a tehni ka rešenja za svaku energetsku investiciju koja zadire u koriš enje javnog dobra.

Investitori, javna preduze a, pa ak i organi javne uprave esto su snabdeveni samo jednim tehni kim rešenjem za investicije ili koncesije. Tada se u eš e javnosti u donošenju odluka svodi na izjašnjavanje za i protiv, a to nije dovoljno.

Profesionalci nisu u prilici da zauzmu i brane pozicije koje zahteva profesionalna etika niti da zahtevaju resurse potrebne da se potpuno istraže sve raspoložive mogu nosti (pa i da odbiju angažman tamo gde im je to onemogu eno) bez podrške odgovaraju eg profesionalnog udruženja.

Trebalo bi da se profesionalna udruženja u regionu bave diseminacijom znanja, dobre prakse i profesionalne etike. Me utim, ova udruženja nemaju odgovaraju ih materijalnih sposobnosti da obavljaju svoj uлогу. Ona do sada nisu bila predmet pažnje me unarodnih donatora niti su svuda prihva ena kao deo civilnog društva. Vrlo malo inostrane pomo i je stavljeno na raspolaganje ovim udruženjima. Kona no, lanovi profesionalnih udruženja, doma i stru njaci, naj eš e su neadekvatno pla eni i nisu u stanju da iz sopstvenih sredstava podržavaju rad udruženja. Jedan od aspekata nedovoljnog angažovanja profesionalnih udruženja je i proces podržavljenja samih udruženja ili njihovih aktivnosti: državne ustanove ili ustanove sponzorisane od strane države preuzimaju aktivnosti profesionalnih udruženja.

Karakteristi no je delovanje nacionalnih agencija za energetsku efikasnost. One preuzimaju diseminacija znanja i dobre prakse. U jednom broju slu ajeva, ove agencije upravljaju i odgovaraju im fondovima za podsticanje energetske efikasnosti i koriš enje obnovljivih izvora energije. One pružaju obrazovne i inženjering usluge. Na taj na in se istiskuju profesionalna udruženja i inženjering firme. Postoji potreba da agencije za energetsku efikasnost postanu mesto gde e se koordinirati nacionalna politika u oblasti poreza, prostornog planiranja, urbanisti kog planiranja, tehni kih standarda, obrazovanja, i drugih delatnosti u pravcu poboljšanja energetske efikasnosti i koriš enja obnovljivih izvora energije.

promjene klime, izgradnja termoelektrana i opredjeljenja Bosne i Hercegovine

Martin Tais*

Planirana izgradnja novih termoelektrana u Federaciji BiH i Republici Srpskoj postavlja niz pitanja na koja treba ra unati na putu u EU. Neke analize ukazuju da bi se emisija CO₂ zna ajno pove ala.

Danas je nesumnjivo dokazano da je pove anje varijabilnosti klime i direktna posledica ljudskih aktivnosti. Jedna od najuo lživijih posledica ovih aktivnosti jeste efekat gasova staklene bašte, koji je postajao sve o igledniji tokom poslednjeg stolje a. Vjeruje se da industrijalizacija i brzi rast populacije, kao i rezultiraju e pove anje ljudskih aktivnosti, imaju zna ajan uticaj na ovaj efekat.

Potpuno je ta no da je pove anje koncentracija gasova sa efektima staklene bašte ve inom rezultat sagorijevanja fosilnog goriva, kr enja šuma i pretvaranja šumskog zemljišta u zemljište za poljoprivrednu upotrebu. Od ljudskih aktivnosti koje doprinose efektu gasova staklene bašte, najvažniji su proizvodnja i potrošnja energije i transport. Pored toga, oni imaju i direktan uticaj na globalnu temperaturnu ravnotežu. Upravo ovo je tako e prikazano u Tre em izvještaju procjene, koji je izradilo Me uvladino tijelo za klimatske promjene (IPCC). Taj dokument pokazuje sljede a otkri a:

- Nova sistematska posmatranja u proteklih 50 godina potvr uju da su ljudske aktivnosti imale uticaja na klimatske promjene, ali je tako er re eno da nije dovoljno utvr eno koliko to procentualno iznosi.
- Tokom 20. vijeka, globalna prosje na temperatura na površini Zemlje se pove ala za 0,6 stepeni Celzijusa.
- U 21. vijeku, ljudski uticaj na promjenu atmosfere e se nastaviti; na osnovu svih scenarija IPCC, pove a e se globalna prosje na temperatura i nivoi mora – u periodu do 2100. godine predvi eno je da pove anje globalne prosje ne temperature bude izme u 1,4 i 5,8 stepeni Celzijusa, dok e pove anje nivoa mora biti izme u 9 i 88 cm.

Sve ove projekcije, a posebno one koje su kasnije potvr ene podacima, ukazuju na direktne uticaje klimatskih promjena na ljudsko zdravlje i na ekosisteme, poljoprivredu, vodne resurse i uopšteno na privredne i socijalne aspekte ove anstva. Svi ovi faktori naveli su me unarodnu zajednicu da 1992. godine odlu i da pokrene Okvirnu konvenciju Ujedinjenih Nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC).

* Federalni hidrometeorološki zavod BiH

U skladu sa principom o zajedni koj ali izdiferenciranoj odgovornosti, a posebno odgovornosti razvijenih zemalja u dosadašnjem globalnom zagrijavanju atmosfere, odredbama Konvencije jasno su razgrani ene obaveze zemalja u razvoju, zatim zemalja sa prelaznom ekonomijom i industrijski razvijenih zemalja (lan 4, 5, 6, 12 Konvencije). Zemlje u razvoju, me u kojima je i Bosna i Hercegovina, preuzele su samo opšte obaveze:

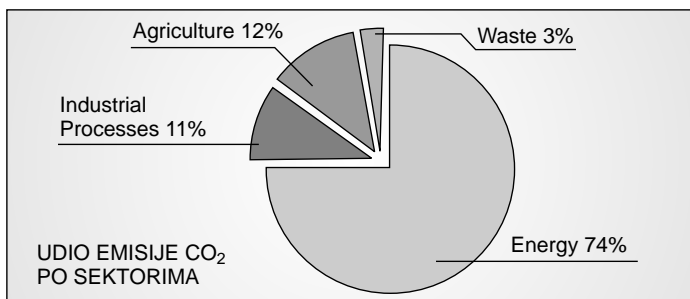
- Izrade i periodi nog dostavljanja nacionalnog katastra emisija stakleni kih gasova – GHG – organima Konvencije;
- Sprovo enja programa mjera za ublažavanje posljedica;
- Saradnje u transferu tehnologija, istraživanjima, sistematskim osmatranjima i razmjeni podataka;
- Racionalnog koriš enja apsorbera i rezervoara GHG;
- Saradnje u pripremi mjera adaptacije i zaštiti podru ja izloženih suši, poplavama, kao i zaštiti vodnih resursa;
- Uklju ivanja procjene posljedica klimatskih promjena u odgovaraju e nacionalne strategije;
- Saradnje u oblasti obrazovanja, obuke i ja nja svijesti;
- Finansijskih obaveza po osnovu kontribucija.

emisija stakleni kih gasova u Bosni i Hercegovini

Prora un emisije stakleni kih gasova jedan je od osnovnih koraka u sistematskom razmatranju i rješavanju problema vezanih uz klimatske promjene. U Bosni i Hercegovini je, i prije izrade prvog nacionalnog Izvještaja prema UNFCCC, postojalo procjenjivanje emisije one iš uju ih tvari u vazduhu, kako nekih stakleni kih gasova tako i ostalih one iš uju ih tvari. Iako je i ranije bilo povremenih procjena, redovni godišnji izvještaji o prora unu emisija u vazduh odre enih one iš uju ih tvari u nadležnosti su entitetskih ministarstava.

Za potrebe prora una emisije u ovom Izvještaju korištena je paralelno metodologija Me uvladinog tijela za klimatske promjene (IPCC) propisana Konvencijom, na osnovu referentnog priu nika Revidirane smjernice IPCC-a za nacionalne inventare emisija gasa staklenih bašti iz 1996. godine (Revised IPCC Guidelines for National GHG Inventories) i Smjernice dobre prakse i upravljanje nesigurnostima u nacionalnim inventarima emisija gasa staklenih bašti (Good Practice Guidance and Uncertainty Management) i metodologije CORINAIR, uz pretežno korištenje preporu enih emisionih faktora IPCC-a, osim za energetski sektor gdje su korišteni i lokalni faktori emisije.

Ukupna emisija ekvivalenta CO₂ u Bosni i Hercegovini je 1990. godine iznosila 34.043,49 Gg ekvivalenta CO₂. Najve i procenat pripada emisijama iz sektora energije (74%), slijedi poljoprivreda sa 12%, industrijski procesi sa 11%, a 3% iznosi sektor otpada, što je prikazano na sljede em grafikonu.

Dva energetski najintenzivnija podsektora su pretvorba energije (termoelektrane, toplane, saobra aj...) i izgaranje goriva u industriji. Izgaranje goriva u industriji najve e je u industriji željeza i elika, obojenih metala, industriji celuloze i papira, proizvodnji hrane, pi a i duhana i sl. Ovaj podsektor tako e uklju uje i proizvodnju elektri ne energije i topline na tvorni koj lokaciji. Ve ina emisije CO₂ od pretvorbe energije dolazi od izgaranja goriva u termoelektranama.

Struktura emisije CO₂ od goriva korištenih u procesu za sagorjevanje je prikazana u nastavku.

Najve i udio (77%) otpada na vrsta goriva – ugljen, zatim slijede te na goriva sa 17% i gas sa 6%. Nekonrolisana (fugitivna) emisija stakleni kih plinova iz eksploatacije u rudnicima ugljena, koji sa ovako visokim procentom u estvuju u sektoru energije, tako e nije zanemarljiva za Bosnu i Hercegovinu. Prora un emisije iznosi 6,8% od ukupne emisije u sektoru energije.

plan razvoja elektroenergetskog sektora u BiH

Planirana izgradnja novih termoelektrana u Federaciji BiH i Republici Srpskoj postavlja niz pitanja na koja treba ra unati na putu u EU.

Neke analize ukazuju da bi se emisija CO₂ zna ajno pove ala.

- Ta no je da BiH treba graditi nove izvore u elektroenergetskom sektoru.
- Ta no je da je BiH zemlja u razvoju i da sada ne mora preuzimati obaveze na smanjivanje emisije CO₂.
- Ta no je da je BiH deklarirala svoj put ka evropskim integracijama i ulazak u EU.
- Ta no je tako er da zemlje kandidati i lanice EU moraju poštovati Protokol iz Kjota i smanjiti emisije CO₂ u prosjeku, za 5,2 % u navedenom periodu (od 2008. do 2012.). Zemlje EU se ve dogovaraju da smanjenje u narednom periodu bude od 15 do 20%.
- Ta no je, tako e, ako BiH izgradi sve planirane termoelektrane, da e emisija CO₂ biti znatno pove ane u odnosu na baznu 1990. godinu.
- Ta no je da bi se izgradnjom termoelektrana stvorila radna mjesta i pove alo nacionalni dohodak BiH.
- Ta no je tako e da sve strategije razvoja FBiH i BiH moraju biti usaglašene (strategija razvoja turizma, poljoprivrede, zdrave hrane, vodoprivrede, energetike, okoliša...) uz poštovanje svih zakonskih obaveza i preuzetih me unarodnih obaveza.
- Ta no je, ta no je .....

Postavlja se ovdje pitanje šta da BiH blagovremeno uradi kako bi sve potrebe i mogu nosti razvoja usaglasila sa održivim razvojem. Sigurno je da niko nema pravo da stane na put razvoju jedne zemlje u razvoju, ali je tako e sigurno da se strateške odluke moraju donijeti na osnovu nau nih i stru nih podloga, kao i uskladiti sa preuzetim i budu im obavezama ulaskom u EU.

Nama prije svega nedostaje, sa ovoga aspekta, strateški dokument razvoja energetike, kao i strategija zaštite okoliša na nivou BiH.

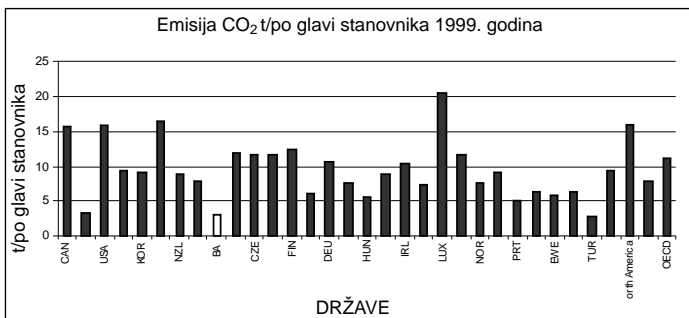
Ustav BiH ne navodi eksplicitno prava na okoliš i pristup informacijama o okolišu, nema ni odgovaraju eg ministarstva niti zakona o zaštiti okoliša na nivou BiH.

Sva ova pitanja su u domenu entitetskih ministarstava i Distrikta Br ko

Tako e bi se moglo postaviti pitanje entitetskog dogovaranja o ovim pitanjima, jer obaveze Protokola iz Kjota i UNFCCC obavezuju Bosnu i Hercegovinu, a ne entitete.

injenice i zaključci na razmatranja

Naravno, uz sva ova pitanja analize dva indikatora OECD, emisija CO₂ po glavi stanovnika i prema GDP-u, dobivena na osnovu posljednjih proračuna, govore da BiH pokazuje svu problematiku zaostajanja u odnosu na zemlje Evrope, kao i neophodnost energetske i industrijske razvoja BiH.

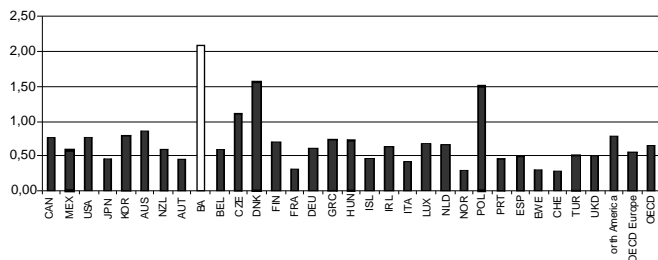

Bijeli stubac pokazuje emisiju ugljen dioksida po glavi stanovnika izraženo u tonama za BiH. Malu emisiju imaju industrijski nerazvijene zemlje, dok naprimjer Luksemburg, SAD, Kanada... imaju vrijednost indikatora i do sedam puta veću od BiH.

Mnogi se zaključci o stepenu razvoja preko ovog indikatora mogu izvesti, a nisu ni u kom slučaju povoljni za BiH. Stepenu zaostajanja poslijeratne BiH u odnosu na prijeratnu su također katastrofalni ako uporedimo ovaj indikator 1990. godine (oko 6 t CO₂ po stanovniku) i 1999. godine (3.8 t CO₂ po stanovniku). Procjene za 2008. godinu govore da se ovaj indikator kreće oko 4.

Međutim, još jedan indikator pokazuje da je BiH, što se tiče razvoja i kvaliteta života, na vrlo visokom stupnju siromaštva.

To se odnosi na emisiju ugljen dioksida u odnosu na GDP po glavi stanovnika.

I ovdje je BiH prikazana bijelim stupcem.

Ovaj indikator upućuje na zaključke o veoma niskom nacionalnom dohotku po glavi stanovnika, te maloj i tako neracionalnoj potrošnji energije u Bosni i Hercegovini. Tako se pokazuje da potrošnja fosilnih goriva nije u bitnoj funkciji povećanja nacionalnog dohotka, odnosno smanjenja siromaštva. Iako po glavi stanovnika emitujemo u zraku male količine CO₂, imamo i veoma malen GDP, što pokazuje i bijeli stubac, tako da se moramo zabrinuti nad sadašnjim stanjem i planski pokušati poboljšati situaciju. Naravno, termoelektrane moramo graditi, i to što prije, jer ih mnoge postoje i morati biti zatvorene zbog isteka upotrebnog vijeka.

Međutim, izgradnju termoelektrana treba da paralelno prati razvoj industrijskog sektora, koji će koristiti struju, odnosno izrada i provođenje odgovarajućih strategija razvoja BiH. Ako budemo gradili TE i koristili naša prirodna bogatstva – zalihe uglja pretežno za izvoz struje, ne bismo bitno popravili navedene indikatore OECD-a i ostali smo dugo zemlja u razvoju sa malim GDP.

Povećana industrijalizacija i prerađivačka industrija zemlje obezbjeđuje veći i zapošljavanje. Kilovati utrošeni u ove namjene sigurno donose veći i dohodak BiH.

Proizvodnja struje pretežno u svrhu direktnog izvoza sliče na izvoz drvnih trupaca, a to, moramo priznati, ne treba da bude naše strateško opredjeljenje.

Ova činjenica ni u kom slučaju ne treba ometati ili usporavati planiranu izgradnju termoelektrana, ali mora potaknuti i obavezati Vladu da donese i stimuliše strateške programe razvoja i zapošljavanja.

"historijski dan za BiH" (Energetski forum – izgradnja elektroenergetskih objekata u FBiH)

Amir Varišić *

Komentar nedavno održanog Energetskog foruma (Sarajevo, 18. 3. 2010.), na kojem je Vlada FBiH prezentirala par desetaka elektroenergetskih objekata ukupne instalisane snage 3.434 MW, koje namjerava prioritetno graditi u narednom periodu po principu javno-privatnog partnerstva.

Upravo rije ima iz naslova obratio se predsjedavajući Predsjedništva BiH skupu na Energetskom forumu. I nisu samo ovo bile velike rije i prisutnih i medija koji su propratili ovaj događaj. „BiH najveće gradilište elektrana u Evropi“ ili „Energetski bum“ – samo su neki od medijskih naslova koji su euforično komentarisali navedeni skup. Primjedbe koje slijede nisu izraz radikalne ekologije, nego prihvataju razvoj, ali na održivim osnovama.

postoji li ekonomsko opravdanje?

Već u najavi Forumu, ali i na samom skupu, govorilo se o BiH kao o regionalnom lideru u proizvodnji električne energije i danas skoro jedinom izvozniku struje, te šansama da realizacijom ponuđenih projekata to svoje izvozno liderstvo i povećaja. Imamo li namu da u BiH u posljednjih dvadesetak godina nije izgrađen niti jedan iole ozbiljniji proizvodni kapacitet električne energije, a da su 2009. dvije elektroprivrede izvezle cca 30% proizvedene energije, postavlja se logično pitanje da li je ovo podatak za hvalu ili razočarenje. Znakovito je da problem postoji u potrošnji, imajući u vidu predzadnje mjesto BiH u Evropi po potrošnji električne energije po stanovniku. Očigledno je da bi postojeće i viškove energije, umjesto u izvoz, bilo pametnije usmjeriti na vlastite mašine i proizvodnju finalnih proizvoda. Strahovito neutemeljeno zvuči i tvrdnja da će u našem okruženju biti sve prisutniji deficit električne energije, što nam osigurava permanentno tržište za naše sadašnje i buduće viškove. Nigdje i nikad nismo vidjeli da je sačinjena analiza tržišta regiona koja nam potkrepljuje ovu olako izrečenu tvrdnju. A danas je u svijetu osnovna pretpostavka za izgradnju i najmanjeg kapaciteta robe za tržište analiza potreba tog tržišta za duži period.

* Udruženje za zaštitu okoline "Zeleni Neretva", Konjic

Kada se kaže resurs, onda je prirodni resurs (voda, uglj, vjetar, sunce) samo jedan od prijeko potrebnih da bi se izgradio proizvodni kapacitet elektri ne energije. Finansijski i tržišni resursi su jedni od najvažnijih, bez kojih nema realizacije projekata. Na Forumu je prosto bujala „povoljna klima“ po kojoj investitori, oni sa dubljim džepom, samo ekaju da se dogodi ova promocija pa se, naravno po našim uslovima strateškog partnerstva, odnosno „bez prodaje nacionalnog blaga“, prosto utrkivati da dobiju posao. arobna vladina formula po kojoj (strani) investitor snosi sve troškove gradnje, a da objekti ostaju u našem vlasništvu je, blago re eno, neozbiljna i sasvim neutemeljena u poslovnoj praksi. Naše posrnule firme koje su nekad projektovale i gradile velike brane širom svijeta, prirodno, u realizaciji ovih poslova o ekuju spas. Danas im politi ari obe avaju prioritete, ali do e li, na osnovu tendera, stranac za „strateškog partnera“, nametnu e u ugovoru ono što mu uslovljava banka finansijer – najpovoljnijeg izvo a a. Zanimljivo je da se predstavnici dviju elektroprivreda u FBiH, kao prezentatori projekata, pozivaju na „zelene certifikate“, poznatije kao „karbonske kredite“, ne objašnjavaju i javnosti kako Protokol iz Kjota tretira onih 2000 MW koje namjeravamo izgraditi koriste i fosilna goriva i proizvode i nove tone stakleni kih plinova.

O igledno je energetski sektor nastavio sa starim navikama da se sve druge eventualne namjene korištenja vodotoka (i uopšte prirodnih resursa) moraju obavezno podrediti energetskim planovima. Nažalost, izgleda da ministarstva prostornog ure enja i okoliša nemaju nikakvih primjedbi na ove planove.

---

elektroenergetski projekti, prostori i okoliš

Pogledajmo sada neke faktore bitne za realizaciju projekata, o kojima se na prezentaciji govorilo malo ili nimalo, a spadaju u domen zaštite okoliša.

1. projekti u prostoru

Ne znamo da li je sudionicima skupa poznato da Federacija BiH deset godina po isteku važnosti Prostornog plana SRBiH (1981-2000.) još uvijek nije donijela novi, vlastiti prostorni plan, nego je stari proglasila važe im do donošenja novog plana. (U RS-u je donesen novi PP.) Energetski projekti prezentirani na Forumu bitno uti u na funkciju i namjenu prostora, koji bi uvijek trebao biti višezna an i višenamjenski. Za velike akumulacije, brane, rudnike i sl. uslov je da budu predvi ene u Prostornom planu države ili entiteta, a prije realizacije mora se i za podru je projekta donijeti prostorni plan posebnog podru ja. Neki od prezentiranih projekata ne postoje ak ni u starom Prostornom planu, a neki su u totalnom konfliktu interesa sa planiranom namjenom prostora. Energetski projekti vrše veliku destrukciju prostora i bitno devastiraju okoliš, ali to ne smeta predlaga ima da se etiri velike brane na u u okviru proglašanih ili planiranih nacionalnih parkova. O igledno je energetski sektor nastavio sa starim navikama (iz onog sistema) da se sve druge eventualne namjene korištenja vodotoka (i uopšte prirodnih resursa) moraju obavezno podrediti energetskim planovima. Nažalost, ako je ovaj plan projekata djelo Vlade FBiH, a vjerovatno jeste, to možda zna i da ministarstva prostornog ure enja i okoliša nemaju nikakvih primjedbi na ove planove.

2. projekti i okoliš

Prezentirani projekti (ili ve ina njih) bitno uti u na okoliš: vodu, zrak i tlo. Izjave potencijalnih investitora „da su njihovi projekti ura eni po najvišim evropskim ekološkim standardima“ obi ne su floskule bez pokri a. Ipak, veliki negativan uticaj na okoliš ve ine planiranih projekata ne zna i da se odre eni broj projekata zbog toga ne e realizirati. Naprotiv, Vlada i potencijalni investitori se u ovom slu aju ne pozivaju na evropske ekološke standarde. Smatramo da se ekološke studije ne smiju „umivati“, ve treba prezentirati голу istinu te na osnovu tih injenica odlu iti koliko se negativnih uticaja može eliminisati, koji uticaji se mogu ublažiti, a koji se negativni uticaji nikakvim mjerama ne mogu eliminisati. I tek na osnovu toga odlu iti da li uopšte realizirati projekat. Naravno, drasti an slu aj u kome se projekat ne može realizirati za nas ekologe je projekat koji se namjerava realizirati na podru ju iznimne prirodne vrijednosti (zašti ena podru ja i podru ja planirana za zaštitu). Na tim prostorima jednostavno ne mogu egzistirati stvari koje se isklju uju. Ali razmišljanja energeti ara ne idu u tom pravcu. Zato i ne udi da g. A. Jerlagi , generalni direktor EPBiH, u svom promoviranju gradnje HE Unac, uz priznanje da se objekat nalazi u zoni Nacionalnog parka, predlaže da se NP prostorno reducira, odnosno da se prostor HE Unac izdvoji iz granica NP te bi problem na taj na in bio jednostavno riješen. Me utim, NP Una prakti no nije ni profunkcionisao, a ve je doživio jednu sli nu prostornu redukciju (Rudnik gipsa pored Kulen Vakufa). Nažalost, ni o ovom „briljantnom“ prijedlogu direktora Jerlagi a o uklanjanju konflikta interesa nije se oglasio niko iz Ministarstva okoliša i turizma.

3. projekti i lokalna zajednica

Realizacija svakog, posebno velikog energetskog projekta na podru ju lokalne zajednice donosi dobre i loše stvari. Projektanti i energetski lobi isti u i hiperbolišu samo dobre stvari: ekonomski razvoj podru ja, zapošljavanje, minimalni uticaji na okoliš, na zdravlje ljudi, na klimu itd. Pretjeranost ide tako daleko da se ak na rijekama izuzetne prirodne vrijednosti poslije izgradnje brana i vješta kih akumulacija o ekuje rapidni razvoj turizma. Smatramo da lokalnoj zajednici treba prezentirati punu istinu i da samo na taj na in projekat može biti prihva en prijateljski. Naravno, pogo eno stanovništvo treba u potpunosti obešteti, a lokalnoj zajednici pored praznih pri a treba za trajni gubitak ponuditi pravednu trajnu nadoknadu. I na kraju, neka lokalna zajednica, uvažavaju i sve aspekte, definitivno odlu i.

Bez namjere da sijemo pesimizam, istaknimo da je u istoj dvorani (zgrada Energoinvesta), u istoj scenografiji, Vlada FBiH u decembru 2008. prezentirala 11 velikih elektroenergetskih objekata (4 TE i 7 HE) za koje je ranija vlada utvrdila „javni“ interes. Kako je sve to završilo poznato je. Kakva e biti sudbina ovog „historijskog projekta“ ostaje da se vidi.

vijesti

Bosna i Hercegovina

apel sarajevskih studenata: sa uvajmo prirodne ljepote Bosne i Hercegovine

Studenti treće godine smjera Ekologija na Prirodno-matematičkom fakultetu u Sarajevu otvoreno su apelom ukazali na dešavanja u okolini, kojih građani nisu dovoljno svjesni. Izmeću ostalog, studenti postavljaju sljedeća pitanja:

Da li ste uopšte upoznati s tim da je Vlada Federacije BiH jednoglasno usvojila informaciju o toku priprema za izgradnju tridesetak novih elektroenergetskih objekata tokom nekoliko narednih godina?

Riječ je o 6 termoelektrana, 14 hidroelektrana, 6 vjetroelektrana i velikom broju mini-elektrana, koje će najviše im dijelom graditi dvije federalne elektroprivredne kompanije. Već u ovoj godini Elektroprivreda BiH samostalno započinje gradnju HE Vranduk (prvog velikog energetskog objekta nakon pauze od 20 godina), vjetroelektrane na platou Podveležja i 12 mini-elektrana na Neretvici.

Mi jednostavno ne želimo da ova odluka bude u nizu drugih koje su prošle nezapaženo.

U čemu je dobit, a u čemu šteta građanima Bosne i Hercegovine??

U nekim zemljama je jedan litar vode skuplji od jednog litra nafte. U mnogim zemljama djeca nije dostupna niti voda za piće, a Bosna i Hercegovina je jedna od rijetkih zemalja koja je još uvijek bogata vodom. Kad smo to mi odlučili da nam je svejedno imamo li zdravi i istu vodu, zdrav i isti zrak, zelene šume?

Živimo u okolini koja vešteto djeluje na naše zdravlje.

(Sarajevo, 5. 3. 2010. izvor: www.ekoakcija.com)

BiH i presuda evropskog suda za ljudska prava: da li će diskriminacije biti manje?

Evropski sud za ljudska prava je u presudi donesenoj 22. decembra 2009. utvrdio da se ustavnim ograničenjem u BiH, u vezi s pravom kandidiranja za Dom naroda i Predsjedništvo BiH, krši princip ravnopravnosti uspostavljen u skladu s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

Prema upozorenjima iz EU i Vijeća Evrope, BiH je dužna provesti ovu presudu Suda u Strazburu, ukoliko ne želi da se suoči s ozbiljnim posljedicama.

Presuda je, uglavnom, pozdravljena, kad je o domaćim političkim snagama riječ, ali su vrlo brzo poela različitatumačenja na njene sporvedbe, posebno kad je riječ o rokovima u okviru kojih bi ona bila implementirana i postala dio izbornog zakonodavstva, primjenjivog već na oktobarskim parlamentarnim izborima.

U predstavnicima narodne zajednice, kao i većeg dijela civilnog društva, istakli su važnost sporovodjenja presude suda iz Strazbura.

Reagiraju i na presudu Evropskog suda za ljudska prava, Stranka za BiH je ponudila ustavne amandmane koji predviđaju izbor četvrtog člana državnog Predsjedništva iz reda „ostalih“, promjenu entitetskog glasanja, te imenovanje dodatna tri člana iz reda „ostalih“ u Domu naroda državnog Parlamenta.

Ostale parlamentarne stranke uglavnom su odbile ovaj prijedlog Stranke za BiH, smatraju ga nerealnim.

Nakon nekoliko sedmica rasprave, krenulo se i na određene aktivnosti na realizaciji odluka iz presude. Njih će poduzeti radna grupa sastavljena od sedam predstavnika Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH – po jedan predstavnik svakog kluba – te po tri predstavnika Doma Naroda i Vijeća ministara BiH.

Ova radna grupa bi do kraja marta trebala pripremiti nacrt amandmana na Ustav BiH i dostaviti ga Vijeću ministara BiH, nakon čega bi ono 1. aprila razmotrilo i u parlamentarnu proceduru uputilo prijedlog amandmana.

Do 15. aprila radna grupa, prema Akcionom planu, pripremit će nacrt zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH, koji će biti usaglašen s predloženim amandmanima na Ustav BiH.

Odmah nakon usvajanja amandmana na Ustav u Parlamentarnoj skupštini BiH radna grupa, odnosno Ministarstvo pravde BiH će nacrt zakona uputiti Vijeću ministara BiH na utvrđivanje, a potom bi bio upućen Parlamentarnoj skupštini BiH na usvajanje.

No, oprez nije na odmet, posebno ako je poznato da su brojni zakoni, usuglašeni u Vijeću ministara, „pali“ u Parlamentarnoj skupštini BiH, najviše zbog korištenja mehanizma entitetskog glasanja.

Franziska Brantner i Cem Özdemir u Sarajevu: podrška evropskoj perspektivi BiH

Kopredsjednik njemačke Stranke zelenih Cem Özdemir i Franziska Brantner iz Evropskog parlamenta boravili su u posjeti BiH, u organizaciji bosanskohercegovačkog ureda Fondacije Heinrich Böll. Tokom svog boravka u Sarajevu susreli su se sa predstavnicima političkog i javnog života u BiH, izmeću ostalog i sa državnim parlamentarcima, članom Predsjedništva BiH Željkom Komšićem, članovima gradskih skupština Sarajeva, te predstavnicima intelektualne zajednice, medija i organizacija civilnog društva.

U sarajevu su i u radu skupa, upriličenog u organizaciji novuspostavljenog Centra za politiku i upravljanje sa sjedištem u Sarajevu, na kojem se razgovaralo o aktuelnim problemima bosanskohercegovačkog puta u EU. Brantner i Özdemir u intervjuu za TV Hayat istu svoju nepodijeljenu podršku ukidanju viznog režima za građane BiH do sredine ove godine:

Jasno je da uslove treba ispuniti, ali su uslovi ispunjeni kao i u okolnim zemljama. Tako da ne bi trebalo biti dvostrukih standarda i zbog toga vjerujemo da politiku viza treba što prije liberalizovati, uključujući i Bosnu i Hercegovinu, uključujući i Albaniju. U suprotnom nije opravdano dodijeliti liberalizaciju viza Srbiji i drugim zemljama, a isključiti Bosnu i Hercegovinu. To se mora desiti što je prije moguće, a nadam se u narednim mjesecima, isti će gospodin Özdemir, a gđa Brantner dodaje:

Smatram da je pitanje liberalizacije uopćenito smislu bitno, da bi ljudi mogli putovati, da mogu doći i u bilo koju državu EU u koju žele. Da bi stigli tamo, postoje kriteriji koji moraju biti ispunjeni. Koliko smo mi shvatili, ti kriteriji su ispunjeni. Sad je na EU da provede brz proces, a ja sam za takav proces, da se opet ne politizira, već da se kaže da su kriteriji ispunjeni, i da to znači i da su vize dostupne.

Na pitanje kakav je danas odnos Brisela prema BiH, koliko Evropa ima jedinstven glas kad je riječ o planovima za BiH, gospodin Özdemir odgovara:

Znam da političari u Briselu imaju planove, a dio njih je iz moje stranke. Bojim se da ne mogu reći i da sam Brisel ima stav glede Bosne i Hercegovine, što je šteta, jer smo svi bili svjedoci šta to znači kada nacionalizam stupa na snagu. Stotine hiljada ljudi je izgubilo živote, morali su napustiti svoju domovinu. Evropa zna šta to znači kada nema smjernica. Neophodno je da Evropa pošalje jasnu poruku da ne podstiče nacionalizam, da ne podstiče one koji žele otcjepljenje, da podstiče one koji žele živjeti zajedno i koji su za rješenja. To bi trebalo da bude poruka, ali nemojmo zaboraviti da ne smijemo kriviti samo Brisel. Moramo kriviti i centre koji ine Evropsku uniju. Nažalost, tu je i moj glavni grad, Berlin. Moja stranka, Stranka zelenih, je za proširenje, za slanje jasne poruke da podržavamo nenacionalizam i moja stranka ima jasnu poruku glede ukidanja uslova za vize, jer vjerujemo da je u našem interesu da budu i elita BiH odrasta uz odlaske u Evropu, te da se vrati u Bosnu i Hercegovinu s idejama Evropske unije.

Pitanje proširenja ne može biti jednostavno i lako. Različiti stavovi, izostanak jasne strategije o ovom pitanju, ključne su karakteristike procesa proširenja EU danas, kaže gopsođa Brantner i nastavlja: *U okviru EU postoji nedostatak entuzijazma glede budućeg proširenja. Ekonomska kriza sigurno tome ne pomaže. Ali, tu su i snage poput nas, Zelenih, koje se zalažu za proširenje, koje kažu*

da cijeli region ima želju da postane dio EU. Ali, to ne e biti laka borba. Da bi se dobilo podršku ve ine gra ana EU, proces mora biti jasan, kredibilan, te mora postojati dobra podrška država iz regije i evropskih političara. Moram biti iskrena, ne e biti lako.

formirana "zelena parlamentarna grupa" u PS BiH

Potpisivanjem pristupnice u Parlamentarnoj skupštini (PS) BiH u Sarajevu, danas je sve ano formirana "Zelena Parlamentarna grupa". Grupa je sastavljena od članova PS BiH koji e u naredno vrijeme raditi na promoviranju i implementaciji koncepta održivog razvoja i zaštite okoliša u regionu.

Potpisivanje je upriličeno u okviru prve javne promocije Zelene Parlamentarne grupe i sastanka koji je organizovao Centar za ekologiju i energiju iz Tuzle, kao nacionalna koordinirajuća organizacija pokreta BELLS u BiH. Koordinatorica pokreta BELLS u BiH Sabina Jukan kazala je da je današnjim potpisivanjem pristupnice BiH postala dio regionalne parlamentarne grupe koja bi u budućnosti trebala, zajedno sa ostalim članicama iz regiona, a putem projekata zaštite životne sredine, da djeluje na putu ka evropskim integracijama.

Poslanik u PS BiH Sead Jamakosmanović kazao je da ingerencije o pitanjima ekologije i okoliša imaju niži nivoi vlasti, odnosno entiteti, kantoni i općine. On je naglasio potrebu da ovaj sektor u budućnosti bude dignut na viši, odnosno državni nivo. "BiH nedostaje državna agencija za okoliš. Mi ćemo u budućnosti aktivno raditi na formiranju ove agencije kako bi država u zakonskom obliku imala funkcionalan sistem po ovom pitanju." (Sarajevo, 18. marta - H.A.B., ONASA)

Hrvatska

europski sud osudio Hrvatsku zbog diskriminacije Roma

Veliko vijeće Europskog suda za ljudska prava (ECHR) u ožujku o.g. osudilo je Republiku Hrvatsku zbog diskriminacije i kršenja prava na školovanje (članci 2 i 14 Protokola jedan Europske konvencije o ljudskim pravima), na osnovi tužbe petnaestero romskih učenika i učenica. Presuda je donesena tijesnom većinom: 8 od 17 članova Vijeća prihvatilo je argument da se ne radi o diskriminaciji nacionalne manjine, nego o opravdanoj mjeri. Priopćenje Hrvatske izvještajne agencije (HINA) više pažnje posvećuje tom stavu, nego legalno donesenoj presudi. Republika Hrvatska mora isplatiti svakom od oštećenih po 4.500 eura odštete.

Romska djeca često dolaze u prvi razred osnovne škole s nedovoljnim predznanjima. Ne radi se samo o slabom poznavanju hrvatskoga jezika. Često dolaze iz porodica u kojima je oboje roditelja nepismeno, do polaska u školu nisu vidjela ni olovku, a sjede u razredima s vršnjacima i vršnjakinjama koji se igraju raunalima. Zato zaostaju, ponavljaju razrede te ih 84 posto ne završi osnovnu školu. Nerijetko dolazi do sukoba, vršnjačkog nasilja, izražavanja predrasuda i zahtjeva za segregaciju.

Lokalne vlasti u Međimurju pokušale su od 1996. g. riješiti problem izdvajaju i svu romsku djecu u posebne razrede. Udruge za ljudska prava odmah su ukazale na neodrživost takve mjere. Ona romska djeca koja inače postižu zadovoljavajuće, pa čak i natprosječne rezultate, bivaju kažnjena. Cijeli sustav vodi do toga da mali Romi i Romkinje budu trajno segregirani i marginalizirani, umjesto postepene integracije. Kao razlog se isticalo neznanje jezika; ali ako nakon više godina redovnog školovanja ista djeca još uvijek imaju problema s jezikom, nije li pristup pogrešan? Hrvatski sudovi, pa i Ustavni sud, nisu bili tog mišljenja. Iako su ne-

ke me imurske škole odvojene razrede ukinule, njihov broj se povećao i danas ih ima 67.

Jedan pravi niti model isproban je u više škola i preko nekih udruga vanškolski (npr. u Zagrebu kom naselju Kozari Putevi): pripremni razredi, gdje romska djeca imaju šanse nadoknaditi zaostatak.

poveznice:

Izveštaj Hine o presudi:

<http://zaklada.civilnodrustvo.hr/category/106/subcategory/146/2239>

Izveštaj Radija Slobodna Europa s presice oštećenika: http://www.slobodnaevropa.org/content/romi_europski_sud_za_ljudska_prava/1986688.html

Romi - Hrvatska 1-0 (komentar na portalu h-alter):

<http://www.h-alter.org/vijesti/ljudska-prava/romi-hrvatska-1-0>

Neven Hrvačić: "Romi u Hrvatskoj:

od migracija do interkulturalnih odnosa" (znanstveni rad, 2004): http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10686

prva krivična prijava protiv poslodavca koji ne plaća radnike

Varaždinska policija podnijela je sredinom siječnja krivičnu prijavu protiv vlasnika obrta jer svojem zaposleniku dva mjeseca nije isplatio plaću, a pola godine nije uplatio mirovinska i zdravstvena davanja. To bi 26-godišnjeg vlasnika moglo koštati godinu dana zatvora. Prijavljen je zbog kažnjivog djela iz 114. članka Kaznenog zakona Republike Hrvatske, kojim se definiraju radna prava, poput prava na rad, dostupnosti radnog mjesta, prava na plaću iz Zakona o radu, ali i kolektivnih ugovora pojedinih poduzeća u Hrvatsku potresa ekonomska kriza. Pada društveni proizvod, raste broj nezaposlenih. Rastu e nezadovoljstvo običnih ljudi zasad nije jasno politički artikulirano ni organizirano u društvenom pokretu. Često su prosvjedi radnika i seljaka, ali gotovo bez izražavanja šire solidarnosti. Vlada i poslodavci zasad uspijevaju "vatrogasnim" mjerama i obećanjima smiriti prosvjednike.

HDZ-ova vlada Jadranke Kosor, kao i novoizabrani predsjednik države Ivo Josipović iz SDP-a, u traganju za strategijom ekonomskog oporavka okreću se prvenstveno zastupnicima kapitala iz Hrvatske udruge poslodavaca. Oni, naravno, zahtijevaju dalje smanjivanje radničkih prava.

S druge strane, sindikati djeluju mlako, radnici ne razvijaju širu solidarnost, nekoliko malih lijevih stranaka su u rasulu. Nedavno je osnovana stranka "Hrvatski laburisti - stranka rada" s popularnim nezavisnim saborskim zastupnikom Dragutinom Lesarom na čelu. Retorika im je reformistička (zastupat će one koji žive od svoga rada, ali nemaju ništa protiv 'poštenih' kapitalista), a tek treba vidjeti imaju li potencijala oduzeti SDP-u više od marginalnog broja glasova. Revolucionarna retorika može se uti u malim lijevim arskim i anarhističkim organizacijama koje okupljaju uglavnom studente i neke mlade radnike.

Nasuprot lamentacijama kapitalista o prevelikim pravima radnika, sindikati ukazuju da 70.000 ljudi danas radi, a da više mjeseci ne primaju plaću. Socijaldemokratska partija (SDP) predložila je u Saboru u veljači o.g. da se izmjenom Kaznenog zakona jasno definira da je neisplata plaća kažnjivo djelo. Saborska većina (HDZ) je prijedlog odbila.

poveznice:

Policija prijavila poslodavca zbog neisplate plaća (Novi list, 14. siječnja 2010.) <http://www.seebiz.eu/hr/politika/policija-prijavila-poslodavca-zbog-neisplate-placa,65866.html>

Neisplata plaća je kažnjeno djelo (Klub zastupnika SDP-a): <http://www.sdp.hr/klub-zastupnika/vijesti/neisplata-place-je-kazneno-djelo>

bitka građana i profitera u varšavskoj ulici, Zagreb

Skupocjeni prostori u centrima gradova svuda u svijetu pod nasrtajem su privatnih profilerskih interesa. Takozvani "developer" (hrvatski prijevod: razvojnici) kupuju zemljište i zgrade, da bi izgradili komercijalne sadržaje i skupo zaradili preprodajom; este su pritom spekulacije oko prenamjene zemljišta. Desetine primjera u Zagrebu pokazuju da su se javne vlasti u potpunosti stavile u službu privatnih interesa.

Socijalne borbe oko prava na prostor u Zagrebu fokusiraju se već četvrtu godinu na slučaj bloka zgrada omeđenih Preradovićevim trgovom (svi ga Zagrebanci nazivaju "Cvjetni trg") i Varšavskom ulicom. Generalni urbanistički plan (GUP) iz 2003. uređuje da se ne smije bitno mijenjati struktura 17 donjogradskih zagrebačkih blokova (zacrtnih u doba Austrougarske, kad je pojam "prostorno planiranje" ozbiljno shvaćan), da se u centru ne grade nove podzemne garaže (jer zakrčenje koje nastaje pri ulazu i izlazu i efekti većeg prisustva automobila u užem centru grada poništavaju njihov doprinos problemu parkiranja) te da se moraju uvati postojeće i zelene površine i pješake zone.

Razvojnici Tomo Horvatin i, šef "grupe HOTO", zamislio je 2006. godine plan preuređenja spornog bloka rušenjem nekih postojećih zgrada i gradnjom tzv. Cvjetnog prolaza sa šoping centrom, luksuznim stanovima i podzemnom garažom. Njegov plan izazvao je otpor stručne i šire javnosti. Peticiju protiv projekta potpisalo je 54.000 ljudi. Usprkos tome, gradonačelnik Zagreba Milan Bandić dao je Horvatinu i u bezrezervnu podršku. Lome i otpor i unutar SDP-a, koji ima većinu u gradskoj skupštini, krajem 2007. iznudio je promjene GUP-a. GUP je otada mnogo puta mijenjan, svaki put da bi se pogodovalo špekulantima.

Ishod ove borbe važan je za budućnost; već postoje planovi za drastične intervencije i u drugim blokovima. Dvije zgrade na Cvjetnom trgu su nažalost srušene. Bitka se sad vodi u obližnjoj Varšavskoj ulici, gdje se planira gradnja ulazne rampe za podzemnu garažu, otimanjem dijela sadašnje pješake zone.

Sustavnu borbu za očuvanje javnog interesa vode udruga Zelena akcija i savez udruga kulture "Pravo na grad". Sukob je eskalirao u veljači. Prosvjednici su postavili dva kontejnera, blokiraju i pokušaj da prije zakonskog roka počinje gradnja. Desetog veljače, na snježnoj mećavi, održan je prosvjedni skup sa oko 4.000 sudionika. Iste noć, intervenirale su posebne policijske snage, uklanjaju i kontejnere i hapse i prosvjednike, koji su pružali pasivni otpor. Prekršajni sud je oslobodio četvoricu optuženih za remećenje javnog reda i mira i otpor policiji, presuđujući da se radilo o legalnom prosvjedu i da policija nije smjela intervenirati.

U međuvremenu se drastično promijenila politička situacija. Milan Bandić istupio je iz SDP-a, koji i dalje ima većinu u gradskoj skupštini. Gradski SDP izjavio je da se ispravi građanima, zbog grešaka koje su ranije činili. Gradonačelnik i dalje nastoji realizirati projekt. Prosvjednici dežuraju i spremni su na akcije građanskog neposlušnosti, uz podršku tisuća volontera koji su se prijavili u "Živi zid za Varšavsku". Nedavno istraživanje javnoga mnijenja pokazalo je da 86 posto građana podržava akcije i metode prosvjednika.

Treba spomenuti i to da izza Horvatin i stoji kapital nejasnog porijekla. Veliku ulogu vjerojatno ima austrijska Hypo Alpe-Adria banka, protiv koje se vodi istraga zbog "pranja novca" i drugih prekršaja. Navodno je umiješanost u spekulacije oko te banke bila i razlog neobjavljene ostavke predsjednika vlade Ive Sanadera sredinom prošle godine.

poveznice:

Ne damo Varšavsku! <http://www.nedamovarsavsku.net/>

Zelena akcija <http://zelena-akcija.hr/>

Pravo na grad <http://pravonagrad.org/>

Nasilje više nije vijest iz svijeta, to se dogodilo u mojoj ulici
Većernji list, 11. veljače 2010.)

<http://www.vecernji.hr/kolumne/nasilje-vise-nije-vijest-svijeta-to-se-dogodilo-mojoj-ulici-kolumna-95185>

Najveće urbanističke devastacije u Zagrebu

<http://globus.jutarnji.hr/hrvatska/presucene-devastacije/part1>

Srbija

posebni kontejneri za reciklažu "skupi" za Srbiju

Ministar za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje Srbije, Oliver Dulić, izjavio je danas da bi postavljanje odvojenih kontejnera za materijale za reciklažu "u ovoj fazi" bilo preskupo za Srbiju. "Planiramo da finansiramo reciklažna dvorišta i postavljanje kontejnera za reciklažni otpad. Namjera nam je da u ovoj godini edukujemo ljude koliko je bitno recikliranje. Ne možemo postavljati odvojene kontejnere za materijale za reciklažu, već ih se oni bacati u jedinstvene kontejnere. Postavljanje posebnih kontejnera bi u ovoj fazi bilo preskupo za Srbiju", rekao je Dulić u Subotici, obilazeći u okviru akcije "Zeleni karavan Srbije" reciklažno dvorište javnog preduzeća istoimeno i zelenilo u Subotici i istakao je da će se akcija "O istom Srbiju" u ovoj godini fokusirati na projekte poput reciklažnog dvorišta.

Dulić je tom prilikom objasnio da će Javno komunalno preduzeće "Istoimeno i zelenilo" u tom gradu ubuduće razdvajati ambalažu i elektronski otpad koji će potom biti reciklirani. Ministar je ukazao na to da je planirano da se prikupljanje i selekcija otpada odvijaju u tri faze, prvo u okviru akcije "Zeleni karavan Srbije" organizovano prikupljanje otpada i odvajanje na papir, karton, plastiku, električni i elektronski otpad. Prema njegovim rečenjima, za ovu namenu obezbjeđeno je 140 tona otpada mesečno. On je naveo da je planirano da u Srbiji bude otvoreno 20 reciklažnih centara i da je potrebno stvoriti dobar sistem za reciklažu otpada u okviru kojeg će zaposlenje pronaći i mnogi nezaposleni širom Srbije. (Subotica, 17. marta 2010. – Beta/B92)

<http://www.ekoplan.gov.rs/src/-Zeleni-karavan-Srbije-u-Subotici-721-c28-content.htm>

pokrenuta akcija "šuma blista, šuma peva" za pošumljavanje Tare

Akcija "Šuma blista, šuma peva", čiji cilj je pošumljavanje dela planine Tare, započela je otvaranjem izložbe fotografija autora Nebojše Babića u galeriji Ozon u Beogradu. Na Babićevim fotografijama prikazane su ličnosti iz javnog života, koje su, uzimajući u ostalo, pomoću atraktivnih slogana dale svoj doprinos podizanju svesti o važnosti zaštite životne sredine. Srđan Popović, predsednik Fonda Ekotopija, jednog od pokretača ovog projekta, objasnio je da je cilj akcije da se animira što više građana da kupe tapete na dva drveta jela i smreke na Tari i da se o njima brinu u narednih godinu dana. "Ova akcija se može opisati sa tri reči: odgovornost - svakog pojedinca za ono što se dešava na planeti, život - jer sadimo drvo, koje, ako se o njemu budemo starali, ima šanse da nas nadživi, i ljubav, koja je u osnovi svega", istakao je Popović. On je dodao da je Tara "poslednja linija odbrane" i naglasio da ne smemo da dozvolimo da jedan od najpoznatijih i biljnim vrstama najbogatijih parkova u Evropi, "po ne da li i na Kopaonik ili Zlatibor", koja je priroda skoro uništena neobuzdanom izgradnjom turističkih objekata i prateće infrastrukture. Direktor Nacionalnog parka Tara Boban Tomić podsetio je da se na Tari nalazi oko 95 odsto svih biljnih vrsta koje postoje u Srbiji, kao i 17 endemskih vrsta, od kojih je najpoznatija Paninjeva omorika. Dodao je da je više od 80 odsto Tare pošumljeno, kao i da u Srbiji ima oko 200.000 hektara šuma, koje dnevno proizvode oko osam miliona tona kiseonika, kao i da "samo jedna omorika pre istih 50 miliona kubnih metara ugljen-dioksida (CO₂)". (Beograd, 17. marta 2010. – Ecotopia)

http://www.ecotopia.rs/active/sr-latin/home/projects/suma_blista_suma_peva.html

ne koristiti takse za povećanje marže!

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja apelovalo je danas na proizvođače i trgovce elektronskih i električnih uređaja da ne koriste uvoćne ekološke takse za povećanje marži za svoje proizvode. Povodom najava u medijima da će uvoćne ekološke takse na elektronske uređaje prouzrokovati poskupljenje za više od 20 odsto, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja saopštilo je da visina takse na prelazi pet odsto od cene proizvoda i da je taksa koja je uvedena u Srbiji najniža u EU i regionu. Ministarstvo je dostavilo i tabelu u kojoj se navodi koliko bi posle uvoćne ekološke takse trebalo da poskupe različite kategorije uređaja različitih proizvođača. "Razlog uvoćne takse proizlazi iz naše obaveze prilagođavanja evropskoj regulativi, poštovanja principa 'zagađivač plaća' kao i podizanje stepena reciklaže sa aktualnih šest odsto na nivo koji predviđa EU", navodi se u saopštenju Ministarstva.

Dodaje se da će kompletna sredstva prikupljena na ovaj način biti namenski trošena za razvoj "sakupljačke" i reciklažne industrije. (Beograd, 15. marta 2010. - Beta)

<http://www.ekoplan.gov.rs/srl/index.php>

konferencija UN o ugroženim vrstama

Povodom konferencije UN o ugroženim vrstama koja je 13. marta 2010. otvorena u Dohi, u Kataru, Mladi istraživači i Srbije apeluju na građane da ne kupuju ugrožene biljke i životinje, niti proizvode koji se od njih prave, jer tako doprinose istrebljenju tih vrsta. Po procenama Interpola, godišnja vrednost ilegalne trgovine divljim vrstama na globalnom nivou iznosi između 7 i 10 milijardi američkih dolara, što je svrstava na drugo mesto u kategoriji kriminalnih aktivnosti na osnovu profitabilnosti, odmah iza trgovine drogom. Mladi istraživači i Srbije već godinama utiču na podizanje ekološke svesti stanovništva uz pomoć inostranih vladinih agencija kao što je USAID. Generalna skupština Ujedinjenih nacija 2010. godinu proglasila je godinom biodiverziteta i apelovala na sve države članice da znatno smanje stepen njegovog narušavanja. Mladi istraživači i Srbije su izložbom pod nazivom "Istrebljenje, prava cena za ugrožene vrste" pokušali da ukažu građanima na činjenicu da su, time što kupuju ugrožene biljke i životinje i proizvode koji se od njih prave, odgovorni za moguće istrebljenje ovih vrsta i narušavanje ekosistema, kaže Tanja Petrović iz ove organizacije. (Beograd, 14. mart 2010. – Ekoforum)

<http://www.ekoforum.org/index/vest.asp?vid=4213>

zanimljiva reciklaža

Udruženje građana "Sfera No" izradilo je robote-kontejnere za reciklažu koji, pored prikupljanja otpada, za cilj imaju podizanje ekološke svesti građana. Razvijene države u svetu recikliraju čak i do 80 odsto svog ambalažnog otpada, a u Srbiji je reciklaža na veoma niskom nivou. Roboti "Arteko" imaju zadatak da progutaju limenku, papir ili plastiku. Napravili su ih umetnici i naučnici iz udruženja građana "Sfera No", a uskoro će biti postavljeni u nekoliko beogradskih osnovnih škola kao deo projekta beogradske akcije reciklaže "Oktopus 2". Nikola Rajović, inženjer elektrotehnike u Inovacionom centru ETF-a kaže: "Roboti kontejneri su pre svega napravljeni za prikupljanje otpada koji može da se reciklira, namenjeni su kako deci, tako i odraslima. Iskreno, niko još nije ostao ravnodušan. Kada ubacite određeni tip otpada, pošto imamo kontejnere za svaki tip otpada, za plastiku, za papir, za metal, svaki od kontejnera se oglasi glasovnom porukom. Jedan kaže 'hvala što recikliraš', drugi kaže 'reciklaža nije blamaža' i tako dalje." Ljudi koji su napravili robote kontejnere uspešni su da utiču na predstavnike vlasti da im se pridruže u zamisli da nauče što veći broj dece koliko je reciklaža dobra. Međutim, iako odgovorno postupanje sa otpadom jednim delom zavisi od stepena ekološke svesti stanovništva, s druge strane, neophodno je da država donese dobre zakone u ovoj oblasti. Danas se 80 odsto svetske industrije aluminijuma bazira na reciklaži, što znatno smanjuje pritisak na prirodne resurse, jer je aluminijum materijal koji može da se reciklira beskonačan broj puta. Iako tona limenki košta 470 evra, u Srbiji se i dalje ovaj resurs uglavnom baca. (Beograd, 4. mart 2010 – Ekoforum/B92)

program meseca romsko-ženskog aktivizma

"Mesec romsko-ženskog aktivizma" počinje 8. marta, Danom žene, i traje do Dana Roma i Romkinja 8. aprila. Romsko-ženska mreža Srbije obeležava mesec nizom različitih manifestacija: izložbama, predstavama, projekcijama filmova, diskusijama i javnim razgovorima o aktualnim temama. Program se realizuje širom Srbije uz aktivno učestvovanje organizacione mreže. Do sada, u Nišu je, u organizaciji „Ženskog prostora“, odr-

žana radionica „Romkinje i mediji“, a o položaju Romkinja diskutovalo se u Beogradu, Ljuboviji, Novom Beogradu. Teme i problemi sa kojima se suoavaju Romkinje u Srbiji, kao i ono što aktivistkinje preduzimaju da ih umanje, bile su tokom narednog perioda predstavljene u ličnom podjeli promotivnih materijala u više gradova. Planirana su nova gostovanja u medijima, umetnički sadržaji i diskusije, sa jedinstvenim ciljem da se ukaže na faktore koji doprinose marginalizaciji Romkinja, ali i perspektive i mogućnosti da se takav položaj promeni. Detaljan kalendar aktivnosti "Mesec romsko-ženskog aktivizma", dostupan na web-stranici:

<http://www.gradjanske.org/page/news/sr.html?view=story&id=1191&sectionId=1>

Meunarodne i regionalne vijesti

MMF osniva zakladu za zaštitu klime vrijednu 100 milijarda dolara

WASHINGTON - Meunarodni monetarni fond (MMF) radi na osnutku zelene zaklade koja će se na raspolaganje imati 100 milijardi dolara kako bi zemljama u razvoju pomogla u borbi s promjenama klime, isti će se u priopćenju te ustanove.

Direktor MMF-a Dominique Strauss-Kahn dodao je na nedavnom zasjedanju Svjetskog ekonomskog foruma (WEF) u Davosu, u Švicarskoj, da treba pokazati "kreativnost" u vezi s tim pitanjem, budući da zemlje u razvoju nisu u mogućnosti donijeti nužne mjere. I mogućnosti razvijenih zemalja su ograničene zbog njihovih budžetskih teškoća a skopanih s ekonomskom krizom, istaknuo je Kahn, dodavši da "moramo pronaći nove načine za financiranje" borbe s posljedicama globalnog zatopljenja.

<http://www.seebiz.eu/hr/makroekonomija/svijet/mmf-osniva-zakladu-za-zastitu-klime-vrijednu-100-milijarda-dolara,67287.html>

EU: 2020. godine 20,3% obnovljene energije

Europska unija će premašiti svoj cilj da do 2020. godine 20 posto energije dobije iz obnovljivih izvora, objavila je Europska komisija pozivajući se na procjene zemalja članica. Prema tim procjenama iz obnovljivih izvora u Europskoj uniji 2020. trebalo bi biti 20,3 posto od ukupno potrošene energije. U sklopu borbe protiv promjena klime EU je zacrtala tri cilja, tzv. "tri puta po 20 posto do 2020." Osim povećanja udjela obnovljivih izvora na 20 posto, u istom postotku se planira ušteda energije te smanjenje emisije stakleničkih plinova, tako da do 2020. posto u odnosu na razinu emisije iz 1990. Ti ciljevi se odnose na cijelu Europsku uniju, dok na razini zemalja članica to može varirati. Što se tiče obnovljivih izvora, neke će zemlje premašiti cilj od 20 posto, dok ga dio njih neće uspjeti dosegnuti i morat će to nadoknaditi uvozom energije iz obnovljivih izvora iz drugih zemalja u istom iznosu, koji im nedostaje za dostizanje toga cilja. Prema podacima koje su zemlje članice dostavile Europskoj komisiji, 10 od 27 članica premašit će cilj od 20 posto iz obnovljivih izvora, njih 12 će uspjeti dostići i udio od 20 posto, a samo njih pet neće ispuniti cilj - Italija, Belgija, Luksemburg, Malta i Danska. Glasnogovornica Komisije za pitanja energije Marlene Holzner rekla je kako je Italija naznačila da bi mo-

gla dio energije kupiti od Njemačke, koja je prijavila višak, te da bi Rim mogao pomoći Hrvatskoj u izgradnji elektrana i onda uvoziti tu struju.

Ove procjene pokazuju da zemlje članice energiju iz obnovljivih izvora uzimaju vrlo ozbiljno i da su spremne potaknuti doma u proizvodnju. To je vrlo pozitivan signal za okoliš, ali i nam istodobno pomoći da smanjimo emisiju ugljikovog dioksida i da pojačamo sigurnost opskrbe energijom. To je poticaj za investiranje u zelenu tehnologiju i proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. Naša zadaća neće biti samo da pomognemo zemljama članicama da dosegnu zacrtane ciljeve nego i da ih premaše, rekao je povjerenik za energiju Günter Oettinger. Pod obnovljive izvore EU vodi biogoriva, biomasu, sunčevu i energiju vjetra te hidroenergiju. Godine 2007. na obnovljive izvore u Europskoj uniji otpadalo je 9 posto od ukupno potrošene energije.

partnerske akcije za zaštitu biodiverziteta u regionu zapadnog Balkana

Mladi istraživači u Srbiji, Mediteranski program WWF, NVO Green Home iz Podgorice i NVO Sunce iz Hrvatske počinju realizaciju projekta Partnerske akcije za zaštitu biodiverziteta u regionu zapadnog Balkana. Cilj projekta je da se pojača zaštita biodiverziteta u Srbiji i u Crnoj Gori kroz promociju i podršku primeni ključnih politika EU za zaštitu prirode, uključujući i mrežu Natura 2000 i podršku regionalnim inicijativama za podizanje svijesti o klimatskim promjenama (kao što je Sat za Planetu). Ciljne grupe su nevladine organizacije koje se bave životnom sredinom, a u Srbiji i u aktivnosti biti uključene prevashodno članice Resursnog centra Natura 2000. Projekat traje do januara 2012. godine i finansiraju ga Evropska komisija, Generalni direktorat za proširenja u okviru IPA Civil Society Facility (regionalni projekti).

<http://www.mis.org.yu/index.php/sr/eko-vesti/195-poetak-novog-projekta-partnerske-akcije-za-zastitu-biodiverziteta-u-regionu-zapadnog-balkana>.

“sat za našu planetu” (earth hour) 2010.

27. marta 2010. godine u 20:30 časova, ljudi su širom sveta isključili ili smanjili na jedan sat u akciji pod nazivom „Sat za našu planetu“, da bi pokazali kako rade i zajedno možemo napraviti pomak u borbi protiv promena klime. Akcija „Sat za našu planetu“ počinje 2007. godine u Sidneju, Australija, kada je 2,2 miliona domaćinstava i preduzeća isključilo svjetla na jedan sat. Samo godinu dana kasnije ovaj događaj se pretvorio u svetski pokret, sa oko 100 miliona učesnika u oko 35 zemalja. Svetske znamenitosti, kao što su most Golden Gejt u San Francisku, Koloseum u Rimu i billboard Koka-Kola na njujorškom Tajms Skveru, bili su u mraku kao poruka o neophodnosti preduzimanja konkretnih akcija za ublažavanje promena klime kao problema koji iz sata u sat postaje sve urgentniji. Prošle godine u akciji je učestvovalo više od milijardu ljudi iz 4.000 gradova, odnosno 88 država. „Sat za našu planetu 2010“, kao globalni poziv na akciju svakom pojedincu, svakoj kompaniji i svakoj zajednici da preuzme odgovornost i uključuje se u rad za ublažavanje naše zajedničke budućnosti, ove je godine okupio rekordnih 126 zemalja i teritorija te više od 4.000 gradova. Svetla su prvo isključena na otoju Chattam, a 25 i tri četvrti sati kasnije globalna akcija je završila u mestu Apia na Samoi. To je bila najobuhvatnija i najznanija akcija sa porukom svetskim vlastima da hitno deluju kako bi sprečile odnosno ublažile preteće promene klime. U našoj regiji učestvovalo je više desetaka gradova i opština u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji. Više na <http://www.earthhour.org/Media.aspx>

kratke vijesti

Srbija

Industriji reciklaže najviše novca iz fonda: Ministar životne sredine i prostornog planiranja Oliver Duli izjavio je da će uredbama o taksiranju posebnih tokova otpada Fond za zaštitu životne sredine ove godine dobiti 10 milijardi dinara, od čega će 90 odsto biti utrošeno na reciklažnu industriju. (Sevojno, 3. marta 2010. - Beta)

Predlog za spajanje "južnog toka" i "nabuka": Izvršni direktor italijanske energetske kompanije "Eni" Paolo Skaroni predložio je spajanje pojedinih deonica dva evropska gasovoda, "Južnog toka" i "Nabuka", na mestima njihovog ukrštanja, uz ocenu da bi to bilo od koristi za oba projekta. Skaroni smatra da bi se takvim spajanjem smanjila visina investicija i operativnih troškova, uz istovremeno povećanje prihoda od gasovoda, i ističe da svaki od dva projekta ima svoje prednosti i nedostatke, prenelo je internet izdanje norveškog časopisa *Upstreamonline*. (Tanjug, 10. marta 2010.)

Konačno se razmišlja o zaštiti potrošača: Otvoren Centar za zaštitu potrošača na 19. spratu "Beogradske anke", koji će delovati u okviru Odeljenja za zaštitu potrošača Ministarstva trgovine. Ministar Milosavljević je rekao da će to biti mesto gde će potrošači moći da dobiju informaciju, edukaciju, savete i pomoć i najavio da će Centar biti samo uvertira za donošenje novog Zakona o zaštiti potrošača, koje se očekuje do kraja drugog kvartala ove godine. (Beograd, 18. mart 2010. - Tanjug)

Ekopaviljon "supernatural" u Beogradu: Pokret Supernatural je u petak, 19. februara u Kulturnom Centru Grad održao javnu odbranu dvanaest autora koji su ušli u drugi krug konkursa za EKO Paviljon Supernatural. Dvanaest grupa mladih arhitekata i dizajnera imali su priliku da pokažu radionice koje je organizovao Supernatural. Radionice su imale za cilj da studentima približe ideje zelene arhitekture.

Bosna i Hercegovina

Podsticaj veštem udjelu obnovljivih izvora energije: Uredba o korištenju obnovljivih izvora energije i kogeneracije, u formi prednacrt, razmatrana je u Sarajevu na okruglom stolu koji je organiziralo Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije. Cilj Uredbe je podsticaj vešteme proizvodnje i potrošnje električne energije iz obnovljivih izvora na unutarnjem tržištu električne energije i razvoj regulatorne i tehničke infrastrukture u ovoj oblasti. Neki od ciljeva uredbe, po riječi predsjednika radne grupe Mustafe Gagule, jesu uklanjanje prepreka za porast korištenja obnovljivih izvora energije, uključenje i administrativne, smanjenje utjecaja upotrebe fosilnih goriva na okoliš, približavanje ciljevima iz Kyota, podsticanje, uvođenje, primjene i razvoj nove opreme i tehnologija, te domaće ekonomije u cjelini, otvaranja novih radnih mjesta i razvoja poduzetništva u energetici, dugoročno osiguranje energije i dr. (Sarajevo, 1. februara – FENA)

Nove elektrane: Vlada FBiH, na sjednici u Mostaru, donijela je odluku o pripremi i izgradnji HE Vranduk snage 23 megavata, rudnika i TE Kongora snage 2 X 275 megavata i TE Tuzla, blok 7, snage 450 megavata. Također, podržan je projekt izgradnje kombinirane plinsko-parne elektrane Zenica. Elektranu bi bila smještenu

na u industrijskoj zoni Zenice, a izgradnju će realizirati zajednički poduzeće Općine Zenica i švicarskog investitora KTG A.G., koji je bio i 75-postotni vlasnik objekta.

Investitor je odgovoran za izgradnju elektrane u procijenjenom iznosu od 200 miliona eura. (Mostar, 8. 3. – HAYATT TV)

Analiza stanja stabala: U organizaciji Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo i Kantonalne javne ustanove za zaštitu prirodnog područja, prezentiran je projekat "Analiza stanja stabala Aleja Ilidža – Vrelo Bosne – sa prijedlogom sanacije".

"Polazeći od činjenice da je Velika aleja Ilidža-Vrelo Bosne kulturno-historijski spomenik i bitan faktor rekreativno-turističkog značaja za grad Sarajevo, bilo bi neophodno sačuvati svako stablo ili sanacionim mjerama omogućiti mu što duži vijek egzistencije", istakao je Mirza Dautbašić, koordinator projekta. S tim u vezi dodao je da bi aktivnosti koje su vezane za očuvanje i unapređenje stanja aleje trebalo provoditi etapno, sa težištem na sanaciju oštećenih i bolesnih stabala, te istovremeno održavanje krošnji, kako bi se poboljšali stanišni uvjeti za dalji rast stabala platana i kestena. Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo podržalo je prvu fazu projekta sa 50.000 KM. (Sarajevo, 10.3. – www.sarajevo.co.ba)

Hrvatska

Udruga Zelena akcija obilježila 20 godina postojanja. Osnovana u posljednjim mjesecima komunističke vlasti, bila je registrirana kao autonomna organizacija zajedno s prvim političkim strankama.

<http://www.h-alter.org/vijesti/pritisak-odozdo/dvadeset-godina-zelene-akcije>

U Splitu, Rijeci i Zagrebu organizirani prosvjedi sportskih i rekreativnih ribolovaca protiv novog zakona o morskom ribarstvu. Kažu da se zakonom privatizira more, te zabranjuje sportsko-rekreativni ribolov koji ostvaruje manje od jedan posto ukupnog ulova. Sumnjaju da je pravi razlog da ih se makne s mora, gdje svjedoče i prekomjernom ulovu komercijalnih ribarica.

<http://hrvatskijadran.blog.hr>

Eksplוזija i požar u Rafineriji Sisak 16. siječnja. Udruga oboljelih od karcinoma Sisak upozorava: INA govori o milijunima eura utrošenim u modernizaciju postrojenja, no građani još ne vide poboljšanje u kvaliteti zraka.

<http://www.sisak.info/?p=10022620>

<http://www.sisak.info/?p=10024628#more-10024628>

Odbor za zaštitu Jadrana od nekontrolirane urbanizacije i mreža ekoloških i zavičajnih udruga "Plavi forum" objavili "Poslanicu hrvatskoj javnosti o propasti Jadrana". Smatraju da Vlada potpuno neumjerenu novu izgradnju i neadekvatno eksploatiranje prostora Jadrana. Zahtijevaju donošenje Uredbe o kontroliranoj potrošnji hrvatskog prostora:

http://www.ekooptimist.hr/cms_view.asp?articleID=34

Otvoreno poglavlje "Okoliš" u okviru procesa pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Hrvatska traži prijelazno razdoblje u područjima koja zahtijevaju velike investicije u prilagodbi europskim standardima.: <http://www.mzopu.hr/default.aspx?ID=8851>

Nastavljaju se prosvjedi protiv tvornice kamene vune "Rockwool" u Potpišću, Istra (vidi Agenda br. 1/09). U tijeku je prekršajni postupak protiv petoro aktivista udruge "Naša zemlja" zbog neprijavljenog prosvjednog skupa i remećenja javnog reda i mira. Nasuprot, 250 građana najavljuje kolektivnu tužbu zbog smanjene kvalitete života i cijene njihove imovine.

<http://nasazemlja.blogger.hr/>

<http://www.labin.com/web/vijest.asp?id=9982>
<http://www.labin.com/web/vijest.asp?id=10029>

Gra evinsko poduzeće Krk predstavilo projekt gradnje solarne termoelektrane snage pet megavata. Iako je Hrvatska prihvatila obvezu povećanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, još ne postoje prostorno-planska rješenja za takav objekt. Elektrana bi se prostirala na deset hektara, koštala više od 20 milijuna eura i zadovoljavala potrebe grada Krka za električnom energijom tijekom cijele godine. (Novi list, 17. 2. 2010.)

<http://www.skyscrapercity.com/archive/index.php/t-871528.html>

Nakon pristupanja Hrvatske dogovoru o gradnji plinovoda "Južni tok", u sklopu poboljšanih odnosa Hrvatske i Rusije govori se o mogućnosti obnove projekta naftovoda Družba-Adria. Projekt je prije nekoliko godina odbačen zbog ekološkog rizika za Jadran, nakon snažne javne kampanje udruga za okoliš.

<http://www.h-alter.org/vijesti/ekologija/lazna-ruka-spasa>

Vlada priprema promjene Zakona o igralištima za golf, o kojem smo pisali u prošlom broju "Agende". Neki mediji objavljuju panične komentare o gubitku vrijednih investicija, ako se ukinu donesene povlastice. Udruga Zelena akcija, GONG i Transparency International nastavljaju kampanju da se zakon ukine, jer uopće ne služi golfu, nego špekulaciji zemljištem i prekomjernoj izgradnji.

<http://www.zelena-akcija.hr/content/view/1036/1/lang,hr>

Na automobilskom sajmu u Ženevi predstavljen model hrvatskog električnog automobila tvrtke DOK-ING.

<http://www.zelenaenergija.org/na-automobilskom-sajmu-u-zenevi-predstavljen-prvi-hrvatski-elektricni-automobil/>

<http://zoranostriczelenaista.blog.hr/2009/07/1626472167/hrvatska-uskace-u-elektromobil.html>

Grad Zagreb poslao je udruzi Zelena akcija račune za korištenje skladišnog prostora u prizemlju zgrade gdje imaju prostorije za 22 mjeseca unatrag, u iznosu od 150.000 kuna. Zelena akcija sama je uredila derutni prostor i zahtjev je protivan postojećem ugovoru s gradom. Riječ je o pritisku zbog sudjelovanje Zelene akcije u prosvjedima u Varšavskoj (vidi članak u ovom broju "Agende").

<http://www.novilist.hr/Vijesti/bandic-krenuo-u-unistenje-zelene.aspx>

U sklopu serije javnih tribina "Zeleni četvrtak", u organizaciji Heinrich Böll Stiftung – Hrvatska, u Zagrebu je 25. 3. 2010. održana dobro posjećena rasprava na temu "Kako dalje s klimom? kraj ere fosilnih goriva i obnovljivi izvori energije". Uvodna izlaganja za živu i raznoliku diskusiju, upriličenu u suradnji s kampanjom WWF "Earth Hour / Sat za naš planet 2010", podnijeli su Davor Štern (neovisni konzultant), Ljubomir Majdandžić (Hrvatska struna udruga za sunčevu energiju), Robert Faber (analitičar) i Vedran Horvat (Heinrich Böll Stiftung).

Pod naslovom "Ustav – promjena silom prilika ili prilika za promjenu?" u Zagrebu je u organizaciji Heinrich Böll Stiftung održan okrugli stol koji je okupio pravne stručnjake, političare i građanske aktiviste. Izlaganja su upozorila na to da promjene Ustava RH, iako uvjetovane pristupanjem Evropskoj Uniji, imaju mnogo dalekosežniji značaj. Premda nije bilo suglasnosti o tome treba li se zasad dogovoriti samo o promjenama koje su neophodne za pristupanje Uniji ili iskoristiti priliku za rješavanje svih bitnih problema, rasprava je pokazala da se neka sporna pitanja ne može zaobići. To je prije svega glasanje ljudi koji imaju hrvatsko državljanstvo, ali su i državljani/državljanke drugih zemalja, u kojima stalno i žive. Izlaganja s okruglog stola bitno objavljena na www.boell.hr.

zanimljivosti na Internetu:

Prezentacija naslovljena "Kako vodeni lobi pljačka Hrvatsku" kruži internetom. Jedna od glavnih točaka optužbe jest da omogućava ilegalno šljunčarenje, što je problem na koji već više od desetljeća ukazuju pojedini građani, novinari i udruge.

<http://www.megaupload.com/?d=PNGRDTT6>

SLAP - Udruga za obnovu hrvatskih voda i mora

www.slap-cro.org

Udruga za održivi razvoj Ekooptimist

<http://www.ekooptimist.hr/default.asp>

Portal "Zelena energija" donosi mnogo zanimljivih informacija:

<http://www.zelenaenergija.org/>

Znanstveno-popularni portal biologija.com ima osobito zanimljiv i bogat sadržaj:

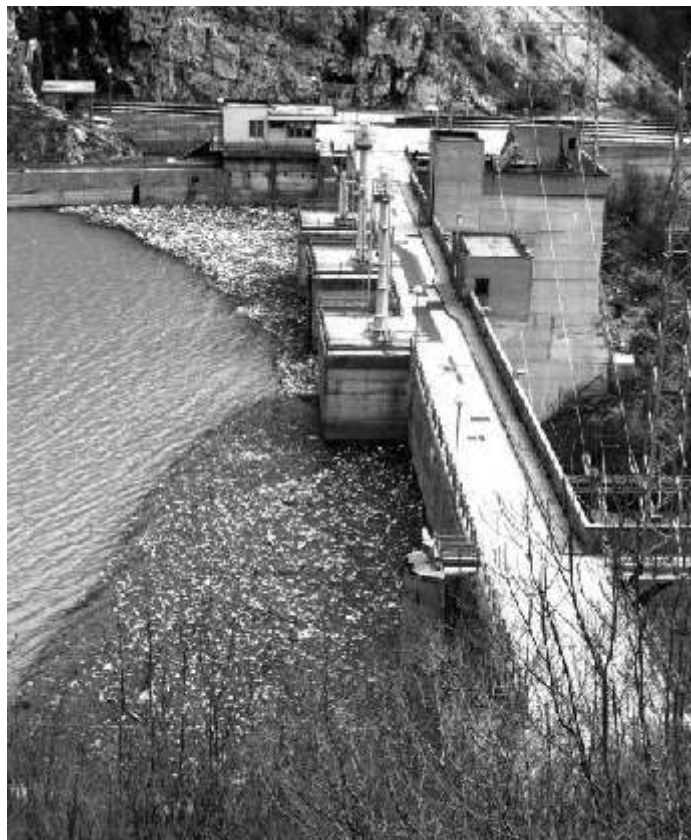
<http://biologija.com.hr/>

projekti

u eš e javnosti u procedurama planiranja i izgradnje mini hidroelektrana (MHE)

Minihidroelektrane (mHE) se prema standardima EU definišu kao obnovljivi izvori energije, ekološki prihvatljiviji i održivi, ali uz uvažavanje osnovnih preduvjeta. Ne postoji opća definicija, ali se uglavnom definišu kao hidroenergetski izvori manje snage. Najčešće su to, i po evropskim normama, hidroelektrane do 5 MW, što je prihvatljivo i u BiH. Osnovna karakteristika ovih elektrana je odsustvo klasične vodne akumulacije koja je uobičajena kod velikih HE, a koje su (uglavnom zbog toga) izuzete iz obnovljivih izvora energije. Bosna i Hercegovina zahvaljujući povoljnoj hidrologiji i geomorfologiji ima značajan potencijal hidroenergije iz mHE. Prema raspoloživim podacima u opticaju je čak i do 500 mHE u planovima, projektovanju i izgradnji širom BiH. Istina, tek mali dio je izgrađen i pušten u rad. Primjera radi, u općini Konjic je planirano 40 mHE na pet vodotoka – pritoka rijeke Neretve, za koje je u najvećem broju dodijeljena koncesija, ali tek jedna je do sada stavljena u funkciju proizvodnje.

Nažalost, ova oblast (izgradnja mHE) je dobrim dijelom neuređena, kako sa energetske tako i sa ekološke i socijalne aspekta. Ne postoji jedinstven pristup niti jedinstvena metodologija, kriteriji i procedure kojima bi se na približno isti način regulisali: lokacijska određenost, dodjela koncesija, projektovanje, izgradnja, ekološki uvjeti, učešće javnosti, te prava lokalne zajednice mjesnog stanovništva i uticaj na minimalnu devastaciju okoliša, pristup vodi i pravično obeštene. Osnovni problem u definisanju parametara za projektovanje i izgradnju (snaga i proiz-

Fotografija: Amir Varišić

vodnja) proizilazi iz činjenice da veina manjih vodotoka (koji su aktualni za mHE) nisu imali statističke podatke o veličini protoka mjerene u dužem vremenskom periodu. Rezultat toga je predimenzioniranje agregata, što ugrožava ključni ekološki uvjet: ekološki prihvatljiv protok (biološki minimum) vode u starom koritu. Također, pri izvođenju radova događaju se velike devastacije terena i zasipanje vodotoka. U slučaju javnosti je minimalno, tek u dijelu propisane obavezne procedure, a lokalno stanovništvo se sa projektom upoznaje u predmakloj fazi, tek u proceduri dodjele okolinske dozvole. U ugovorima o koncesiji, pa i u okolinskim dozvolama nije zaštićeno pravo lokalnog stanovništva na vodu, čime se još više reducira ekološki prihvatljiv protok vode. Mada koncesor (općina, kanton, entitet) na osnovu studije u tenderu propisuje osnovno rješenje, ipak se ponudila i dozvoljava da odstupa, uslijed čega dolazi do predimenzioniranja, a u praksi su prisutni slučajevi izmjene projekta i poslije dobijenih odobrenja (okolinske i građevinske dozvole). Direktna posljedica je dodatno reduciranje biološkog minimuma i ugrožavanje okoliša. Na nivou entiteta i države ne postoji popis zaštićenih vodotokova, pa ne postoji da se mHE projektuju na vrijednim prirodnim fenomenima koji su zaštićeni kao prirodna rijetkost.

Zbog svega nabrojanog postoji realna opasnost da se mHE u BiH ne realiziraju u skladu sa principima obnovljivih izvora energije. Iz tog razloga je Udruženje za zaštitu okoline Zeleni Neretva iz Konjice, u saradnji sa Fondacijom Heinrich Böll - Ured za BiH, početkom 2010. godine započelo projekat „U slučaju javnosti u procedurama planiranja i izgradnje mHE“. Osnovni cilj projekta je omogućavanje transparentnog procesa planiranja, izgradnje i korištenja mini hidroelektrana (mHE), kao obnovljivih izvora energije, uz što aktivnije i efikasnije u slučaju lokalne javnosti, čime bi se minimalizirale negativne posljedice po ljude i okoliš, a ujedno povećale koristi od ovakvih, održivih i obnovljivih, izvora energije. Planirane aktivnosti podrazumijevaju izradu informativnih publikacija (print i web), organizaciju edukativnih radionica i radijskih emisija, kao i održavanje okruglog stola, a sve u cilju informisanja i edukovanja lokalne javnosti o pravima i mogućnostima u slučaju u procedurama planiranja i izgradnje mHE. Također, projekat obuhvata i aktivno u slučaju udruženja u procedurama procjene uticaja na okoliš (PUO), odnosno dobijanja okolinskih dozvola za aktualne mHE u općini Konjica, te monitoring poštivanja dobijenih ekoloških dozvola. Nadamo se da će otvaranje dijaloga između javnosti (lokalne zajednice), vlasti i investitora imati za rezultat prevazilaženje prisutnih „dijelova bolesti“ te usaglašavanje stavova i poticanje donošenja adekvatnih zakonskih rješenja za buduće procese planiranja i izgradnje mHE.

Amir Varišić, Udruženje za zaštitu okoline Zeleni Neretva, Konjica

Fotografija: Denis Belmo

pitanje godine - zašto glasati za ženu? - konačno dobija odgovor!

14 organizacija u 36 gradova i 105 ruralnih područja BiH, zahvaljujući podršci Fondacije Heinrich Böll i Swiss Cooperation Office BiH (Ambasada Švajcarske), imaju priliku od aprila do kraja oktobra 2010. godine pokazati bosanskohercegovačkoj javnosti koje su prednosti uključivanja žena u politički život, ali i posljedice njihovog isključivanja iz donošenja odluka po društvo, a i po same žene.

Već od sredine marta traju pripreme za projekat 101 razlog zašto glasati za ženu, koji je jedinstven i originalan na inostranom i skrenuti pažnju cijele bosanskohercegovačke javnosti na neravnopravan položaj koji žene iz BiH imaju u političkom životu države.

Godina kad se održavaju općinski izbori idealna je za medijsko i javno poentiranje činjenice da se, iako po Ustavu BiH i svim relevantnim zakonima i muškarci i žene u BiH imaju ista prava za u slučaju i u političkom i javnom životu, ona u stvarnosti ne realizuju.

Žene su postale veoma pasivne u demokratskim procesima ove države. Veoma malo građana zna da žene čine čak 52% biračkog tijela. Još manje je poznato sa činjenicom da je njihov broj u desetinama i stotinama komisija, ministarstava, raznih političkih tijela kojih je BiH prepuna čak i manji nego što je to obavezno po zakonu. Na predizbornim listama žene-kandidatkinje nalaze se u tragovima, a medijski napisi i prilozi o njima skoro da ni ne postoje.

Stoga je 14 bosanskohercegovačkih nevladinih organizacija, sa Fondacijom TPO, Udruženjem INFOHOUSE i Fondacijom CURE na čelu, tokom sedam i po mjeseci putem medija i edukacije provoditi do sada najveću kampanju za osvještenje javnosti o važnosti glasanja za žene i imperativu da i same žene po nu glasati za žene.

Zahvaljujući našim partnericama Medica Zenica, Forum žena Bratunac, Vesta Tuzla, Asocijacija mladih BD Brčko, Lara Bijeljina, Udružene žene Banja Luka, Glas žene Bihać, UG Grahovo Bosansko Grahovo, Li-Woman Livno i Žena BiH Mostar, kampanja će obuhvatiti više od 20.000 km² države, desetine medijskih kuća, oko 20.000 korisnika.

141 poznatost koja će dati svoje mišljenje na samo jedno pitanje koje još od prvih demokratskih izbora čeka odgovor: ZAŠTO GLASATI ZA ŽENU?

April će biti posvećen prikupljanju izjava 101 poznate osobe, finaliziranju promotivnog materijala te pokretanju državne medijske kampanje! U maju i junu, pored velikog broja edukativnih radionica za direktnih 3000 korisnika iz više od 130 zajednica, medijska kampanja će se nastaviti (tv i radio jinglovi, gostovanja, problematiziranje cilja kampanje u emisijama, snimanje i puštanje prvog video spota...) i poentirati javnim događajem – proglašenjem najboljeg od 101 razloga zašto glasati, koji će dati poznati građani BiH.

Uskoro više info na www.101razlog.ba/

ispravak

U *agendama* br. 2/09, na str. 14-15, uz vijest o koncesiji za HE Ulog na Neretvi, pogreškom je objavljena poveznica na internetsku stranicu:

http://www.zeleni-neretva.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=164&Itemid=1,

čime je pogrešno stvoren dojam da je to izvor vijesti. Greškom je ispuštena napomena da se na toj stranici nalazi drukčije mišljenje o projektu hidroelektrane, tj. reagiranje udruženja Zeleni Neretva na najavljenju koncesiju, u kojem se iznose ozbiljni prigovori sa stajališta brige za okoliš.

Ispravavamo se Zelenima Neretva i itaocima.

najave

Hrvatska

U četvrtak 15. travnja, s početkom u 21 sat, u klubu "Možvara" u Zagrebu održat će se dobrotvorni koncert za Reciklirano imanje. U selu Vukomeri, 25 km od Zagreba, grupa entuzijasta gradi edukacijski centar za permakulturu i održivi razvoj. Prihod ovog koncerta koristit će se za završetak izgradnje edukacijskog centra i permakulturne knjižnice.

Upad: 30 kuna.

http://www.zmag.hr/modules/mastop_publish/?tac=Reciklirano_imanje
Udruga "Roditelji u akciji" (Roda) organizira na Bundeku u Zagrebu, 17. travnja, od 10 do 19 sati, "Zelendan - Rodin dječji eko sajam". Okuplja isključivo djecu i Zemlji prijateljske proizvode i aktivnosti. Posebno podržava proizvode i platnenih pelena i proizvoda koji promiču i povezuju roditeljstvo, od prirodnih su ili recikliranih materijala, udruge koje se bave socijalnim poduzetništvom, i one izlaze i proizvode, usluge ili aktivnosti doprinose kvalitetnijem suživotu s djecom i edukaciji djece o održivom gospodarstvu okolišem. <http://roda.hr/zelendan/index>

Udruga "Kneja" iz akovca poziva zainteresirane za ciklus seminara pod nazivom "Održivi razvoj ruralnih područja - Što može i moći?", koji će se održavati u svibnju i lipnju u selu Sveti Tomaž u Sloveniji, nedaleko akovca. Riječ je o trima seminarima, koji se održavaju vikendom. Seminari su besplatni, a prijevoz je organiziran iz akovca. Prijave se primaju do 7. svibnja. Mogu se prijaviti sudionici iz Hrvatske i inozemstva.

<http://pikaiprijatelji.com/site/modules/news/article.php?storyid=62>

aktivnosti Heinrich Böll Stiftung

9. 4. 2010. od 10 do 14 sati

stručni okrugli stol: **Ustav - promjena silom prilika ili prilika za promjenu?**

Novinarski dom, velika dvorana, Zagreb

23. 4., od 10 do 17 sati

stručni okrugli stol: **Kakve veze klima ima s tim?** Promjene klime i novi migracijski tokovi: utjecaj klimatskih migracija na migracijsku i azilnu politiku Europske unije

Goethe Institut, Vukovarska avenija 64, Zagreb

3.-7. 5.

meunarodna konferencija: **Socijalizam: krah neoliberalizma i ideja socijalizma danas**

u suradnji sa Subversive Film Festivalom

Kino Europa, Zagreb

17. 5.

diskusijski sastanak: **"Održiva budućnost grada"** uz izlaganje Saše Poljanec Bori

Novinarski dom (klub), Zagreb

24. 5.

javna diskusija: **Poljoprivredna reforma iz perspektive energetske potrošnje i adaptacije na klimatske promjene**

Novinarski dom (klub), Zagreb

Srbija

30. mart – 2. april 2010. Festival kratkometražnog i dokumentarnog filma
<http://www.kratkimetar.rs/2010/#>

30. mart 2010. Beograd: CSR Forum – meunarodna konferencija o društveno odgovornom poslovanju

<http://www.smartkolektiv.org/cms/item/news/sr/article.html?articleId=140>

30. mart 2010. Beograd: Drugi sajam neprofitnih inicijativa

<http://www.youth.rs/seminari/poziv-za-uee-na-2-sajmu-neprofitnih-inicijativa>

8. mart – 8. april 2010.

Mesec romsko-ženskog aktivizma - preuzmite kalendar na:

<http://www.gradjanske.org/page/news/sr.html?view=story&id=1191&sectionId=1>

7. april 2010.

Svetski dan zdravlja – Stručna konferencija „1000 gradova – 1000 života“

Pitanja urbanog zdravlja

<http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1385182>

14. april 2010. Beograd: Promocija Regionalne rodne ravnopravnosti u galeriji ARTGET na Trgu republike

6.-7. maj 2010.

MIKRO Festival amaterskog filma - mali festival velikih filmova

<http://www.mikrofestival.blogspot.com/>

15. maj 2010. Noć muzeja <http://www.nocmuzeja.rs/>

19. maj 2010. četvrta godišnja konferencija o energetici: Mogućnosti za energetske biznis u regionu <http://www.emg.rs/>

24.-27. maj 2010. Poseta zelenih parlamentaraca iz Hesena, SR Nemačka

25. maj 2010. Beograd: Konferencija „Zelena ekonomija“ – put ka energetskej nezavisnosti. Detalji i prijava:

http://www.danas.rs/konf2010/zelena_ekonomija.813.html

22-26. jun 2010.

Zlatibor: Druga regionalna konferencija "Industrijska energetika i zaštita životne sredine u zemljama jugoistočne Evrope" <http://www.drustvo-termicara.com/dogadjaji/2-regionalna-konferencija-industrijska-energetika-i-zastita-zivotne-sredine-u-z>

Bosna i Hercegovina

april

7. 4. 2010.: okrugli stol na temu "Uzroci apstinencije mladih i žena pri izlasku na izbore u BiH" u Tuzli organizira Srpsko građansko vijeće – Pokret za ravnopravnost u BiH (SGV PR BiH) u saradnji sa Fondacijom Heinrich Böll

22. 4. 2010.: od 19:00 do 22:00 sati, panel diskusija o temi "EU i Bosna: promjena politike ili odbijanje realnosti?". Mjesto: Heinrich-Böll-Stiftung,

Schumannstr. 8, 10117 Berlin,

<http://www.boell.de/calendar/VA-viewevt-de.aspx?evtid=7780>

Organizator: Heinrich-Böll-Stiftung Berlin u kooperaciji sa

Democratization Policy Council (DPC)

22. 4. 2010.: od 18:00 do 19:30 sati u okviru projekta „INVENT | TURA. Mapiranje teritorija i historije, BiH" panel diskusija „Umjetnost kao arhiv".

Mjesto: Dom Omladine, ulica Danićeva 1, Banja Luka. Organizatori: Protok – centar za vizuelne komunikacije i Mostarski teatar mladih u saradnji sa

Fondacijom Bosch, Goethe-Institutom u BiH, Gradom Banja Luka i Fondacijom Heinrich Böll.

Udruženje „Prijatelji Srebrenice" zajedno sa Fondacijom Heinrich Böll realizira emisiju „Ekologija i lokalni razvoj" u Srebrenici. Emisija će biti

emitirana 30. 4. u 17:15 sati na RTV TK (Radio-televizija Tuzlanskog Kantona), 29. 4. u 22:00 sati na RTV Vogoša, 1. 5. u 16:30 sati na RTV

Prima te prema programskoj shemi na TV Hayat Sat (www.hayat.ba).

maj

U toku mjeseca maja Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini će u okviru projekta „Ljudska prava u oblasti okoliša" u saradnji

sa Fondacijom Heinrich Böll vršiti monitoring stanja ljudskih prava u okolišu u gradovima Livno i Travnik.

Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu u saradnji sa Fondacijom Heinrich Böll objavljuje knjigu „Etnonacionalizam i pravda", autora prof. dr. Asima Mujkića sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Udruženje „Prijatelji Srebrenice" zajedno sa Fondacijom Heinrich Böll realizira emisiju „Turizam i lokalni razvoj" u Srebrenici. Emisija će biti

emitirana 28.05. u 17.15 sati na RTV TK (Radio-televizija Tuzlanskog Kantona), 27.05. u 22.00 sati na RTV Vogoša, 29. 05. u 16.30 sati na RTV

Prima te prema programskoj shemi na TV Hayat Sat (www.hayat.ba).

jun

Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu prezentira i prvi izvještaj o ekonomskim i socijalnim pravima u Bosni i Hercegovini u 2009. godini, a

projekat se realizira u saradnji sa Fondacijom Heinrich Böll.

Udruženje „Prijatelji Srebrenice" zajedno sa Fondacijom Heinrich Böll realizira emisiju „Poljoprivreda i lokalni razvoj" u Srebrenici. Emisija će biti

emitirana 24. 6. u 17:15 sati na RTV TK (Radio-televizija Tuzlanskog Kantona), 23. 6. u 22:00 sati na RTV Vogoša, 26. 6. u 16:30 sati na RTV

Prima te prema programskoj shemi na TV Hayat Sat (www.hayat.ba).

